

Lik intelektualca u Novakovu "Titu Dorčiću"

Krpan, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:060779>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-09-26**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga
jezika i književnosti

Ana Krpan

Lik intelektualca u Novakovu "Titu Dorčiću"

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Dvopredmetni diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga
jezika i književnosti

Ana Krpan

Lik intelektualca u Novakovu "Titu Dorčiću"

Diplomski rad

Znanstveno područje: Humanističke znanosti; znanstveno polje:

Filologija; znanstvena grana: Kroatistika

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. VJENCESLAV NOVAK	2
2.1. Životopis Vjenceslava Novaka	2
2.2. Društvene, ekonomske i političke promjene u Novakovo vrijeme	3
2.3. Realizam Vjenceslava Novaka	3
2.4. Književno djelo Vjenceslava Novaka.....	6
2.5. Dva razdoblja Novakova stvaralaštva	10
2.6. Četiri područja Novakova stvaralaštva	11
3. SUDOVI O NOVAKOVU STVARALAŠTVU	14
4. ROMAN <i>TITO DORČIĆ</i>	16
4.1. Sadržaj, likovi i značajke romana	16
4.2. Prirodno-znanstveni koncept u romanu	18
5. LIK INTELEKTUALCA TITE DORČIĆA	21
5.1. Titov odnos s roditeljima.....	21
5.2. Titov odnos prema školovanju	23
5.3. Titov odnos prema novoj okolini.....	25
5.4. Titov odnos prema poslu	26
5.6. Titovo propadanje i spoznaja.....	29
5.7. Tito kao propali intelektualac	31
6. ZAKLJUČAK	34
LITERATURA I IZVORI.....	38

SAŽETAK

Rad prikazuje Titu Dorčića, lika istoimenog romana Vjenceslava Novaka, kao intelektualca koji je zbog nerealnih ambicija svoga oca otrgnut iz prirodnog okruženja i poslan na visoko školovanje te postao činovnikom. Rad započinje životopisom Vjenceslava Novaka i prikazom njegova stvaralaštva u razdoblju realizma, a zatim se iznose sudovi o njegovu književnom djelovanju. Nakon toga slijedi analiza Novakova romana *Tito Dorčić* gdje se nastoje prikazati opće karakteristike romana kao što su radnja, likovi te prirodno-znanstveni koncept koji se javlja u djelu. Nakon prikaza bitnih podataka o Vjenceslavu Novaku i njegovu romanu prelazi se na analizu glavnog lika Tite Dorčića kao lika intelektualca. U svrhu analize prikazuje se biološka determiniranost lika, Titov odgoj i odnos s roditeljima, odnos prema školovanju, odnos prema novoj okolini i ženama te njegovo propadanje i životna spoznaja. U tom prikazu vidljivi su razlozi propadanja glavnog lika. Na samom je kraju zaključak o tome kako i zbog čega glavni lik doživljava tragičnu sudbinu propalog intelektualca.

Ključne riječi: Vjenceslav Novak, realizam, Tito Dorčić, biološka determiniranost, lik intelektualca

1. UVOD

Književni rad Vjenceslava Novaka trajao je dvadeset i pet godina i u tom razdoblju napisao je vrijedna književna djela. Iako mu za njegova života književna kritika nije bila naklonjena, danas se može reći kako Novakovo književno djelo zaslužuje znatno mjesto u kontekstu hrvatske proze realizma. Novak je imao naglašen socijalni osjećaj i bio je izvrstan moralist. Promatrao je i analizirao društvo, a pritom nije koristio romantičarske elemente kao njegovi suvremenici. Njega se naziva hrvatskim Balzacom jer je, baš kao i Balzac, bio dosljedan realist i prikazivao je stvarnost bez uljepšavanja. Novak je nastojao prikazati sve društvene klase i obuhvatio je gospodarski, društveni i politički život svoga vremena. Smatrao je kako je zadaća umjetnosti upiranje u društvene rane pa je u svojim djelima prikazivao propadanje ljudi, siromaštvo, moralnu krizu, alkoholizam, otuđenost, pohlepu, sirotinju, građane, malograđane, đake, intelektualce, činovnike i slično.

Sve navedeno uočava se i u njegovu posljednjem romanu *Tito Dorčić*. Spomenuti roman temelji se na prirodno-znanstvenom konceptu gdje se pokušava dokazati čovjekova biološka determiniranost. U književnosti hrvatskog realizma često su bili prikazivani likovi intelektualaca. Tako je i Novak u svom romanu kroz lik Tite Dorčića prikazao intelektualca koji završava tragično, jer je zbog očevih nerazumnih ambicija odvojen od ribarstva koje je volio i kojim se njegova obitelj bavila generacijama te je poslan na školovanje kako bi postao činovnik. Glavni lik romana kao propali intelektualac poslužio je Novaku kao svojevrsni eksperiment za dokazivanje biološke determiniranosti, jer je Tito bio odvojen od svojih korijena i zanimanja koje je naslijedio od predaka, stoga nije ni imao mogućnost uspjeti u životu pa završava kao osramoćeni pojedinac koji spas pronalazi u smrti.

U radu se nastoji prikazati Novakovo književno djelovanje i različite sudove o njegovu stvaralaštvu kao i karakteristike njegova posljednjeg romana *Tito Dorčić* koji se, kao što je već spomenuto temelji na prirodno-znanstvenom konceptu i dokazivanju biološke determiniranosti. Novakova teza o nasljeđivanju provlači se kroz cijeli roman i moglo bi se reći kako Tito Dorčić kao intelektualac nije uspio jer nije nastavio zanimanje za koje je imao biološki naslijeđene sposobnosti. Postavlja se pitanje je li biološka determiniranost jedini razlog Titova propadanja kao intelektualca. Kroz analizu Titova odgoja i odnosa s roditeljima, okolinom, ženama te odnosa prema školovanju prati se lik intelektualca te se pokušava odgovoriti na pitanje je li biološka determiniranost isključivo ono zbog čega Tito nije uspio kao intelektualac i možemo li ga uopće nazivati intelektualcem.

2. VJENCESLAV NOVAK

2.1. Životopis Vjenceslava Novaka

Vjenceslav Novak rođen je 17. rujna 1859. godine. Otac mu je bio Čeh, a majka Senjanka, bavarskog porijekla. U Senju je završio školu i dva razreda gimnazije, a zatim školovanje nastavlja u Gospiću te u Zagrebu gdje završava 1879. godine učiteljsku školu. Neko je vrijeme radio kao pučki učitelj u Senju, a zatim kao stipendist hrvatske vlade odlazi na studij glazbe na konzervatorij u Pragu gdje je boravio od 1884. do 1887. godine. Za vrijeme svog boravka u Pragu slao je brojne književne priloge u zagrebačke književne časopise. Nakon završenog konzervatorija, vraća se u Hrvatsku gdje radi kao nastavnik, a zatim 1892. godine postaje profesor glazbe na Učiteljskoj školi u Zagrebu. Godine 1893. izdavao je časopis *Glazba* te započinje neumorno pisati književna djela i udžbenike iz glazbene teorije i prakse. (Nemec, 2009: 7)

Svoje prvo djelo, pripovijest *Maca* napisao je 1881. godine. Dvije godine nakon toga, Novak je u *Hrvatskoj vili* i *Vijencu* počeo objavljivati pripovijetke u kojima su likovi najčešće bili mali činovnici, malograđani, Podgorci i slično. Svi ti likovi bili su ljudi koje je Novak dobro poznao i promatrao te je svoje pripovijetke temeljio na njima. Godine 1888. napisavši roman *Pavao Šegota*, Novak je ušao u Maticu hrvatsku te ubrzo postao jedan od najmarljivijih suradnika gotovo svih časopisa. Gotovo svake godine izdao je neki roman, zbirku pripovijesti ili je u časopisima objavljivao novele. (Barac, 1964: 8)

Njegov književni rad trajao je dvadeset i pet godina. Napisao je sedam opširnijih romana i gotovo stotinu pripovijesti od kojih su neke po opsegu gotovo jednake romanima. Novak je umro u 46 godini, a njegov posljednji roman, objavljen neposredno iza njegove smrti jest *Tito Dorčić*. (Barac, 1964: 7)

Tijekom cijelog svog života Novak se politički nije izjašnjavao, no po svojim nazorima bio je blizak pravaškoj ideologiji. Umro je od tuberkuloze 20. rujna 1905. godine u Zagrebu, a iza sebe je ostavio vrijedan i opsežan, no stilski neujednačen opus koji se sastojao od novela, romana, pjesma, prigodnica, feljtona, crtica, satira i djela za mlade. (Nemec, 2009: 7)

2.2. Društvene, ekonomske i političke promjene u Novakovo vrijeme

Kada je Novak stupio na književnu scenu zajedno sa svojim suvremenicima događale su se bitne društvene, političke i gospodarske promjene. Zbog agrarne krize došlo je do raslojavanja na selu što je dovelo do raspada seljačkih zadruga i pretvaranja u male individualne posjede skromnih ekonomskih potencijala. Seljaci su migrirali u gradove i tako se polako stvarao urbani proletarijat. Također, propadalo je i plemstvo, dok je s druge strane građanstvo preuzimalo ekonomsku moć. (Nemec, 2009: 7)

Što se tiče političkih promjena, treba spomenuti 1883. godinu kada vlast u Hrvatskoj preuzima grof Khuen-Hedervary. On je na političkoj sceni ostao do 1903. godine i pritom štiti interese dvora i branio načela Hrvatsko-ugarske nagodbe. Ograničio je slobodu tiska te uništavao narodno jedinstvo. Za vrijeme njegove vladavine Hrvatska je kulturno i ekonomski propadala i pretvarala se u mađarsku koloniju što je dovelo do iseljavanja Hrvata u inozemstvo. Sve te promjene utjecale su i na hrvatsku književnost. Novak i njegovi suvremenici polako uvode društveno-analitičku književnost i tematizaciju aktualnih problema. (Nemec, 2009: 8)

Također, Novakov rodni Senj, kao i cijelu Bansku Hrvatsku na čelu sa Zagrebom, zahvatile su drastične promjene. Senj je 1871. godine izdvojen iz vojnokrajinske uprave i pripojen građanskoj hrvatskoj, osim toga 1874. godine izgrađena je mađarska željeznica od Pešte do Rijeke koja je zaobilazila Senj i njegovu izvoznju luku. Sve to je izazvalo, s jedne strane, velike društvene i ekonomske probleme, propadanje grada, osiromašivanje patricijskih obitelji, dok je s druge strane došlo do procvata malograđanstva i profiterstva srednjih društvenih slojeva. Takva situacija stvorila je kaos među nositeljima novih društvenih i političkih odnosa te za sobom donijela i trenutačne dobitke, kao i veliku bijedu, moralno i materijalno propadanje. Novonastala situacija ponajviše se odrazila na moral ljudi, od onih najsiromašnijih do obogaćenih te pretvorila pojedince u etički iznakažene individualnosti. (Šicel, 2005: 203)

2.3. Realizam Vjenceslava Novaka

S društvenim, ekonomskim i političkim promjenama književnost se okreće europskom realizmu i temama kao što su propadanje aristokracija, slom tradicionalnih moralnih vrijednosti, sukob između sela i grada, školovanje seljačke djece, politička i ideološka previranja te klasne suprotnosti. No, bez obzira na to ipak je došlo do proturječnosti između europskog i hrvatskog realizma. U stilskom pogledu najznačajnija djela hrvatskog realizma kao što su *Olga* i *Lina* Eugena

Kumičića, *U noći* Ksavera Šandora Gjalskog, *U registraturi* Ante Kovačića te *Mrtvi kapitali* Josipa Kozarca bila su realistički napisana u cjelini, no romantičarski u detaljima i izvedbi. Svi ti pisci bili su društveni analitičari i kritičari, no još se uvijek bave moralizmom i romantičarskom idealizacijom. S Novakovim djelom *Posljednji Stipančići*, objavljenim kada već započinje modernistički pokret, hrvatski realizam dobio je djelo koje je poetički dosljedno i stilski čisto kao djela europskog realizma. (Nemec, 2009: 9)

Novak se prilikom pisanja svojih djela nije koristio romantičarskim elementima, za razliku od njegovih suvremenika. On se prvenstveno bazirao na promatranje i analizu društva, stvaranje čvrstih motivacijskih osnova i konflikt junaka i sredine te se tako od svih naših realista najviše približio stilskoj paradigmi europskog književnog realizma. Pritom na njega nije utjecao niti jedan strani pisac, literarna škola ili smjer. (Nemec, 1994: 225)

Širina područja koju je Novak obuhvatio u svojim djelima nadvisuje sve hrvatske pripovjedače realizma. Takvo shvaćanje postoji i zato što su hrvatski realisti uglavnom bili regionalisti, što bi značilo da im je na prvom mjestu bio opis vlastita zavičaja i okolice. Novak, iako u jednu ruku regionalist, nije sve sveo na opis rodnog Senja i okolice, već je proširio svoje vidike i ukazivao na raznolikost hrvatskog života. U svojim djelima nastojao je prikazati sve društvene klase te obuhvatiti gospodarski, društveni, kulturni i politički život tadašnje Hrvatske. (Barac, 1964: 8)

Prilikom prikazivanja propadanja aristokracije, stvaranja nove društvene strukture i drugih problema kojima se bavio hrvatski realizam, Novak se nije koristio patetikom, sentimentalizmom i nostalgичnim tonovima kao njegovi suvremenici. On se prema građi svojih djela odnosio objektivistički te se tako približio realističkom nepristranom pripovijedanju i opisivanju. Također, uz sve to kod njega se uočava i neutralno prosuđivanje likova, zbivanja i odnosa. (Nemec, 1994: 227)

Novak nije bio sklon romantičarskim maštanjima, bizarnim zapletima i izvještačenim fabularnim konstrukcijama. Ona se mogu uočiti samo u njegovom početnom stvaralaštvu, no većinu svojih djela pročistio je od romantičarskih natruha, dekorativnosti i rješavanja zapleta vanjskim sredstvima. U njegovim kasnijim djelima prisutna je kritička analiza društva, sukob njegovih junaka sa sredinom te stvaranje čvrstih motivacijskih osnova. (Nemec, 2009: 6)

Novak je umjetnički najaktivniji bio krajem 19. i prvih godina 20. stoljeća, a to je razdoblje već bilo razdoblje moderne uz koju je došlo i do promjene ukusa, senzibiliteta i literarnih

koncepcija. To može biti i razlog zašto Novaku za vrijeme njegova života hrvatska književna kritika nije bila naklonjena, no ako se Novak uspoređi s ostalim piscima u generaciji hrvatskih realista može se zaključiti kako on jedini nije bio rob konvencija i šablona, nije bio podložan pomodnim literarnim strujama, a karakteristični Šenoin dualizam romantike i realizma najmanje se osjećao upravo u njegovim djelima. (Nemec, 2009: 23)

Bezobzira na to, Novakovi suvremenici Kumičić, Gjalski, Kovačić, Kozarac imali su kritičare koji su ih uzdizali i koji su ih napadali, no Novak koji je bio suradnik gotovo svih časopisa i Matice hrvatske za svog života nije mogao čitati nikakve kritike o sebi. Štoviše, bilo je izneseno javno mišljenje da on nije umjetnik i da ne bi trebao ni pisati. Tek poslije smrti dobivao je sve veći značaj te je naposljetku ubrojen među najpoznatije hrvatske pripovjedače. (Barac, 1964: 18)

Osim toga, Novak se od ostalih pisaca svojega vremena kao što su Eugen Kumičić, Ante Kovačić, Josip Kozarac, Ksaver Šandor Gjalski razlikovao po tome što se nije ideološki i politički izjašnjavao i opredjeljivao. Većina je pisaca izravno ili neizravno svoje političke poglede prenosila u svoja djela, što nije bio slučaj s Novakom. On je krenuo u drugom smjeru za razliku od njegovih suvremenika. Umjesto kritičkog analiziranja općeg političkog stanja u Hrvatskog u vrijeme Khuenove vladavine i opredjeljivanje za određene ideologije, Novaka je zanimao mentalitet hrvatskog čovjeka kao izvorište njegove društvene sudbine. Njegova pažnja bila je usmjerena na individualne sudbine. Razloge životnih i društvenih problema nije tražio u društveno-političkim događajima, već karakternim osobinama njegovih likova. (Šicel, 2005: 201)

Novak je u svojim djelima prikazao socijalnu raslojenost, svijet u kojem dobri ljudi i mladi talenti propadaju u neimaštini i nerazumijevanju, moralnu krizu, raskole u obitelji prouzročene alkoholizmom ili prostitucijom, nedostatak altruizma, urbanu otuđenost i tjeskobu. On je bio prvi pisac koji se približio sirotinji, prosjacima, beskućnicima, gladnim đacima i studentima. (Nemec, 2009: 10)

Iako su se u Novakovu stvaralaštvu ponekad pojavljivale slabije stranice koje su bile kompozicijski neujednačene, gledajući u cjelini njegovo književno djelo, ono zasigurno zaslužuje znatno mjesto u kontekstu hrvatske proze realističnog razdoblja. Novak je najsveobuhvatnije i najrealnije opisao hrvatski društveni život svoga vremena. Najviše se od svih svojih suvremenika služio teorijom realizma te nesumnjivo zauzima jedno od prvih mjesta među stvarateljima hrvatskog realizma. (Šicel, 2005: 211)

Novak je bio dosljedan realist, nastojao je prikazati životne pojave koje je sam zapažao. Pisao je ono što je vidio, bez povezivanja s nekom romantičarskom fabulom. (Barac, 1964: 24)

Ivo Frangeš uspoređuje Novaka s Balzacom te govori kako je jedna od karakteristika Novakova stvaralaštva balzakovska širina. Balzac je opisivao i prijestolnice i provincije, baš kao što je to činio i Novak. On je započeo s opisom senjske provincije, a zatim došao do opisa hrvatske metropole, odnosno Zagreba, a zatim nastavlja dalje te zahvaća i prašku sredinu. (Frangeš, 1962: 5)

Novakovo stvaralaštvo raslo je u koncentričnim krugovima. Osim što je opisivao svoje rodno mjesto i ljude, zahvatio je u drugom koncentričnom krugu širu okolicu Senja, odnosno Podgorje, a zatim nastavlja s opisom Zagreba i još šire, sve do Praga. Ta se širina nastavlja zahvaćanjem psihologije ljudi. Zbog toga Novak stoji na granici realizma i modernizma. Njegova smrt poklapa se s novim načinom gledanja na umjetničko stvaranje, s modernističkim psihološkim motiviranjem glavnih likova. Novakov rast u koncentričnim krugovima, njegova širina, to je zapravo ono što ga izdvaja iz književnosti hrvatskog realizma. (Frangeš, 1962: 7)

Novak je uspio svojim talentom prikazati najširu galeriju hrvatskih tipova ljudi svoga vremena te dao, u balzakovskom smislu riječi, čitavu jednu malu hrvatsku komediju, odnosno galeriju junaka. Njegovi junaci zapravo su bili poraženi i poniženi, ali topli i dragi ljudi koji se bore protiv najokrutnije neprijatelja, protiv nezaustavljivog nadiranja vremena. (Frangeš, 1962: 6)

2.4. Književno djelo Vjenceslava Novaka

Vjenceslav Novak imao je naglašen socijalni osjećaj, stoga je nastojao u svojim djelima opisivati sve društvene slojeve i hrvatski društveni život druge polovice 19. stoljeća. Uočavajući različite društvene probleme, rabi ih kao pokretače radnje svojih djela. (Nemec, 1994: 227) On se u svojim djelima *Pod Nehajem*, *Podgorka*, *Posljednji Stipančići*, *Tito Dorčić* koristio građom iz senjskog i podgorskog života, što je dovelo do regionalizma. Iako u svojim djelima, temeljenim na regionalizmu, inzistira na lokalnom koloritu, na preciznim kronotopima senjskog mikrokozmosa te prikazuje specifični domaći leksik, lokalni folklor i atmosferu, to nije dovelo do zatvaranja u uske okvire i provincijalizaciju problematike. Novak je nastojao kroz pojedinačne sudbine prikazati cjelovitu i neuljepšanu sliku života hrvatskog čovjeka. Za to mu je poslužilo opisivanje ljudi raznih zanimanja i klasnih pripadnosti, od ribara, žandara činovnika, profesora, do prosjaka, vojnika, slugu i radnika, koje pokreću dvije sile: glad i ljubav. (Nemec, 1994: 230)

Njegova djela sadrže različite tehnike i postupke za razbijanje striktno kronologije i povećanje jaza između vremena priče i vremena diskursa. Stoga se u djelima često može naići na analepse, elipse, interpolacije pisama, dokumenata, dnevnčkih zapisa. Novak naglasak stavlja na tematski aspekt, a ne toliko na stil i kvalitetu pripovijedanja. (Nemec, 1994: 237)

Smatrao je kako je glavna zadaća umjetnosti upiranje prstom u rane društva. Bio je izvrstan moralist te se kod njega vidi naglašen interes za psihologiju i sudbinu pojedinca. Jasno je pokazao kako se dramatičnost fabule ne mora zasnivati samo na vanjskim efektima, konfliktima i naglim obratima, već se može postići i prikazom borbe i krize unutar ličnosti, prikazom moralnih dvojbi ili tragike usamljenosti. (Nemec, 1994: 238)

Novak je u mnogočemu bio prvi, stoga se može spomenuti kako je prvi prikazivao mentalitet poslodavca i njegov odnos prema namještenicima kao psihologiju ljudi kojima je stalo do zarade, prikazivao je svijet koji se okupljao u gradskim i predgradskim krčmama, prikazivao je i đaćku sirotinju, radnike koji se žele izboriti za bolji položaj. (Barac, 1964: 15) *Od iskrenih simpatija prema radnicima i proleterima Novak se postepeno razvio do slikara ljudske bijede i do kritičara društvenih odnosa. Od pisca regionalista i slikara birokracije postao je pomalo slikarom općih hrvatskih nevolja i težnji.* (Barac, 1964: 15)

Novak nije bio sklon sentimentaliziranju i romantičarskom maštanju, pa njegove teme nisu bile plod njegove mašte i sanjarenja, već su se one temeljile na njegovu iskustvu, zapažanju aktualnih socijalnih zbivanja povezanih s individualnim ljudskim sudbinama. (Šicel, 2005: 202)

U većini Novakovih romana prisutni su tipični likovi problematičnih "junaka" koji su najčešće intelektualci ili poluintelektualci. Oni dolaze u sukob sa samim sobom, ali i s okolinom u kojoj se nalaze. Preko takvih likova Novak je prikazao tužnu hrvatsku sudbinu. (Nemec, 1994: 226) U njegovim djelima prikazano je na stotine likova, a neki su od njih đaci, seljaci, prosjaci, činovnici, žandari, svodilje, svećenici, ribari, književnici, obrtnici, sluge, radnici, nadničari, patriciji i trgovci. (Barac, 1964: 13) Prikazivao je pojedince kao predstavnike cijele klase. Novak je otkrio ono o čemu njegovi suvremenici nisu pisali: žandarske ljubavne odnose, stanodavke i njihove podstanare, krijumčare, djecu s ulice, pijanice. Takav je svijet do tada bio nepoznat u hrvatskoj književnosti, no Novak nije pisao o njemu da bi se istaknuo nečim novim, već da iskreno piše o onome što je vidio. Pisao je o ljudima koji su se vrlo često mogli vidjeti u stvarnom životu, no ne i u književnosti: lukave gazdarice, majke koje silom žele da im sinovi postanu svećenici, primorske graditelje bez škole. (Barac, 1964: 14) Novak u svojim djelima najčešće portretira problematične junake, intelektualce i poluintelektualce. Te individualne sudbine neposredno

korespondiraju sa sudbinom kolektiva. Njegovi su likovi dislocirani iz svoga prirodnog miljea te su najčešće žrtve neprilagođenosti novom socijalnom kontekstu. (Nemec, 2009: 13) Također, kod svih njegovih likova naglašene su slabosti, odnosno nemoć i nedostatak životne energije te zbog socijalnih i psiholoških čimbenika doživljavaju poraz. (Nemec, 2009: 14) Kada se govori o Novakovim likovima Frangeš tvrdi kako su to mladi ljudi koji pokušavaju ostvariti, pretežito neuspješno, egzistenciju. Novak uočava raspadanje starih, društvenih formi i jasno mu je da mladi ljudi teže za činovničkim zvanjem te on u svojim djelima prikazuje njihove ponižavajuće sudbine, kada jedu s tuđih tanjura, kada se muče u utrci za stipendijom, kada imućni dobivaju stipendije, a potrebiti ne dobivaju, a naposljetku ako nešto i uspiju, onda ih slomi bolest, nemoć ili njihova vlastita sudbina. Za Frangeša je to dekorativan dio Novakova stvaralaštva. Također, smatra kako u Novakovu stvaralaštvu postoji i humana komponenta, a to su njegove analize radničkog života i radničkih sudbina. (Frangeš, 1962: 8)

Treba spomenuti i nedostatke u Novakovim djelima. Često je bio previše objektivian, građu je iznosio bez tempa, jednolično i uvijek istim stilom, ostajući često samo na površini. Prikazivao je veliki broj različitih likova, prikazivao je pojedince, no nikada nije stvorio određene tipove. Njegovi likovi ostaju ponajviše samo individue, pa ne čudi što većina njegovih djela nosi naziv prema glavom liku: *Marko Finderlić, Mile Ratković, Pavao Šegota, Nikola Baretić, Makso Borčec, Tito Dorčić, Posljednji Stipančići*. (Barac, 1964: 19)

Njegova djela različito su vrednovana te su primjetne velike oscilacije u njihovoj kvaliteti. S jedne strane, Novak je napisao najbolji roman hrvatskog realizma, *Posljednji Stipančići*, a s druge strane pisao je djela kao što su *Pavao Šegota, Podgorica, Zapreke* koja su ostala na prosječnoj razini. Također, spomenute oscilacije u kvaliteti djela prisutne su i unutar samih djela. Pa tako Nemec tvrdi kako (...) *stranice vrhunski pisane proze izmjenjuju se s površnim opisima, banalnostima, nerazrađenim idejama i naglim neobjašnjivim padovima*. (Nemec, 1994: 225).

Može se reći kako je kod Novaka uvijek bila prisutna objektivnost i kontrola osjećaja. *Često u tome pretjeruje pa ostaje na razini gole deskripcije, fotografije i površnog feljtonizma. Ni u svojim najboljim romanima - u Posljednjim Stipančićima i Dva svijeta - nije uspio sa svim stranicama održati podjednaku snagu pa često ostaje više promatrač života nego umjetnik*. (Nemec, 1994: 228)

Ipak, Frangeš tvrdi kako je Novak stvorio nešto što imaju samo veliki pisci, a to je jedna velika korektnost, jedno umjetničko poštenje, jedna čitkost fraze i jasnoća kompozicije, gdje mu je pomogla i njegova glazbena naobrazba. Glazba mu je pomogla da u svojim najboljim djelima

stvari kompoziciju koja ima nešto od glazbene kompozicije, odnosno strogost koju dobra kompozicija nosi u sebi. (Frangeš, 1962: 6)

Novak se kroz svoje školovanje, posebice u Pragu sve više intelektualno uzdizao. Upoznao se s tada modernim prirodnonaučnim i filozofskim strujama (darwinizam, Schopenhauer), sa socijalnim strujama (socijalizam, kršćanski socijalizam) te s polufilozofskim i s polureligioznim nazorima (misticizam, spiritizma). (Barac, 1964: 16) Može se reći kako su svi ti nazori prisutni u pojedinim Novakovim djelima.

Novak nije pratio europsku književnost svoga vremena niti se upustio u filozofske i društvene nauke pa stoga nije stvorio niti određeni nazor na svijet. *Zato se u književnosti nije povodio za domaćim uzorima, a u njegovu gledanju na život kao da su više odlučivali srce i dojmovi slučajne lektire negoli izgrađeno stajalište.* (Barac, 1964: 16)

Ipak, u Novakovim djelima osjećao se i misticizam i fatalizam koji se javlja kod likova koji su nesposobni razumjeti istinu. Iako fatalizam i misticizam nisu toliko izraženi, ipak se protežu kroz njegova djela. (Barac, 1964: 22)

Također, Novak je neke pojave pokušao objasniti prirodno, darvinistički. Pritom je smatrao kako je i sposobnost ljudi određena naslijeđem što je vidljivo u njegovu romanu *Tito Dorčić* gdje tvrdi da sin ribara može biti samo ribar i ništa drugo. Osim toga, koristio se i misticizmom pa je prikazivao pojave koje se na razuman način nisu mogle objasniti kao što je vidljivo u djelu *Pod prijekim sudom*. Također, ponekad se ljutio što djeca bogataša dobivaju stipendije koje bi zapravo siromašna djeca trebala dobivati, a s druge je strane tvrdio kako djeca pučana ni ne trebaju ići u više škole. (Barac, 1964: 16) Isto tako u svojoj noveli *Majstor Adam* tvrdio je kako su socijalizam u Hrvatsku unijeli Nijemci da napakoste Hrvatima, a poznato je kako je Novak prije svega svoja djela pisao s izrazito socijalnim osjećajem. Sve to možda i ne čudi ako se uzme u obzir kako je Vjenceslav Novak bio čovjek s malom činovničkom plaćom i s velikom obitelji te su mu dohodci od književnog rada mnogo značili. Stoga je morao brzo pisati jer su često nedovršena djela morala u redakciju, a sadržaj koji se nalazio u njima možda se Novaku još nije posve kristalizirao. On je vrlo rijetko do kraja rekao što je vidio i osjećao jer se nije imao vremena posve izraziti. U nekim djelima može se primijetiti i kompromis s cenzurom, crkvom, vlastima, redakcijom ili Maticom hrvatskom. Može se reći kako je djelo *Majstor Adam* u kojem kritizira socijalizam napisano kako bi se stekla naklonost nekog staleža ili klase. Zbog svega toga, Novak je često ostajao nedorečen. (Barac, 1964: 17)

Ali je Novak bio od onih pisaca koji su vidljivo napredovali, te je u nizu svojih djela ostavio i strana gdje se očitovao i kao umjetnik i kao čovjek koji je ipak sve više ulazio u jezgru stvari. To su one pripovijesti i oni dijelovi njegovih romana što ih je pisao na osnovi sve većeg životnog iskustva, bez straha i bez kompromisa, i gdje je najviše izrazi svoje osjenčanje života. (Barac, 1964: 21) Bez obzira na vrijednost i vrstu Novakovih djela, jedno je sigurno, iz njih progovara bespomoćni čovjek koji vidi uzroke nepravde, ali nema snage i moći da im se usprotivi. U njegovim djelima vidimo prikaze ljudi koji pate zbog nepravde, primaju udarce od jačih, često nisu ni u stanju shvatiti uvrede i poniženja koje trpe, a kamoli uzvratiti. (Barac, 1964: 22) Iako se može reći da je Novakov stil bio dosta hladan, jednoličan i nedotjeran, njegov realizam najviše se približio modernom ukusu i senzibilitetu. Istina je u umjetnosti upravo obrnuta: najteže je riječima fiksirati ono što svatko vidi i iz mnoštva naoko običnih zbivanja znati sačuvati ono što će biti tipično. (Barac, 1964: 24) No, vidljivo je kako je to Novaku polazilo od ruke.

U cjelini, Novakova djela znače protest protiv nepravde, protiv iskorištavanja slabijih te se često više doimaju kao plač jer njegove pripovijesti prikaz su stradanja, a ne borbe, prikaz su patnje, a ne stvaranja. (Barac, 1964: 25) *Ali one stoga kao umjetnine djeluju možda i jače: i otvrdnulog će srca katkad jače kosnuti plač nemoćnog djeteta nego programatske izjave odraslih.* (Barac, 1964: 26)

2.5. Dva razdoblja Novakova stvaralaštva

Šicel tvrdi kako se Novakovo književno stvaralaštvo može podijeliti u dva razdoblja. Prvo razdoblje, od osamdesetih do devedesetih godina, obilježila je tematika iz života ljudi Novakova rodnog Senja i Podgorja. O svim problemima koji su zadesili Senj i okolicu, Novak progovara u svojim djelima u kojima su (...) *vidljivi senzibilan osjećaj za literarno registriranje iznijansiranih detalja svakodnevnog života, karakterističnih i tipičnih junaka određene sredine, objektivnost zapažanja, ali i sućut za malog, slabog, materijalno nezbrinutog čovjeka. Takav kršćanski sentimentalni odnos prema onima koje je u životu opteretila bijeda, suosjećanje s takvim ljudima, iz bilo koje sredine potekli, prati nas kao zajednički nazivnik gotovo svih Novakovih proza. Suosjećanje s onima koji su u nevolji, literarno ne samo ispričovijedati nego i humanizirati taj tip junaka - to je temelj Novakova shvaćanja literarne umjetnosti.* (Šicel, 2005: 205)

Drugo razdoblje Novakova stvaralaštva, od devedesetih do prvih godina dvadesetog stoljeća, tematski je obilježila urbana problematika, život gradske sredine, posebice periferije gdje su prisutni bijeda, glad i siromaštvo. Vezano uz to, Novak u svojim djelima opisuje zagrebačku

poluinteligenciju, nezavršene učenike i studente, činovnike, radnike, proletarijat, sirotinjski malograđanski svijet. Kroz ovakvu tematiku i likove, Novak se upustio u analizu socijalne problematike hrvatskog društva svoga vremena. (Šicel, 2005: 205) *S podosta autobiografskih elemenata on se u tim pripovijestima prezentira prije svega kao moralni kodifikator društvenih odnosa u nas, objektivistički oslikavajući, bez pretjerane patetike ili prenaplašene sentimentalnosti stvarni život oko sebe, očito zbog toga i ne bez razloga i nezvan hrvatskim Balzacom, bez obzira što nije baš uvijek uspijevao tu složenu tematiku adekvatno transponirati i u umjetnički izjednačeno djelo.* (Šicel, 2005: 205)

2.6. Četiri područja Novakova stvaralaštva

Barac tvrdi kako je Novak u svojim djelima zahvatio četiri područja: grad Senj, Podgorje, hrvatsko građanstvo i malograđanstvo te hrvatski proletarijat. (Barac, 1964: 9) Novak je najviše opisivao svoj grad kakav je bio na početku 19. stoljeća i kako se razvijao do 20. stoljeća. To je vidljivo u njegovim djelima *Pod nehajem, Posljednji Stipančići, Pavao Šegota, Tito Dorčić* i mnogim drugima. U djelima je prikazivao materijalno propadanje senjskih patricija koji se do posljednjeg časa pred svijetom ističu svojim gospodarstvom, bogaćenje senjskih trgovaca koji su se uludo razbacivali novcem, djecu nekadašnjih senjskih bogataša koji bez smisla za samostalni život postaju lupeži ili se spuštaju na najniže društvene položaje, senjske đake, profesore, senjske djevojke, svećenike i sirotinju. Osim toga, prikazivao je i narodno buđenje Senja, prve znakove ilirizma, borbu protiv njemačkih vladara. (Barac, 1964: 9-10) U Senju su se u 19. stoljeću razvili originalni tipovi ljudi koji su se isticali svojom izdržljivošću ili svojom nastranošću. U toj maloj sredini gdje je svatko svakoga poznavao, gdje se osjećala zajednička bijeda stvorila se osobita vrsta humora, s bolnom zajedljivošću i podrugljivošću. Sve je to Novak upotrijebio za stvaranje svojih djela. Isprepletao je prkos, poniznost, ponos, ulaganje moćnijima, duhovitost, zatucanost, ograničenost što je djelovalo s jedne strane smiješno, a s druge strane tragično. (Barac, 1964: 10)

Osim Senja, Novak je u svojim djelima često opisivao siromašno, oskudno zemljom, na udaru bure Podgorje. U Podgorju se zbog siromaštva stvorio osobiti pojam morala, časti i vlasništva. Tako je prosjačenje bilo priznato zanimanje, a oni koji su se stidjeli prosjačiti smatrali bi se pokvarenima. Prosjačenje se nije smatralo nikakvim zlom, iako su većina njih bile varalice, ubojice, a neki su se od njih prosjačenjem uspjeli i obogatiti. (Barac, 1964: 10) Prosjačenje je Novaku poslužilo kao motiv u nekim od njegovih djela. U pripovijestima *Baba Marta, Fiškalova ispovijest, Pod prijekim sudom, Podgorska lutrijašica, Podgorka, Podgorske pripovijesti, Pavao Šegota* prikazivao je različite slike Podgorja i njegovih stanovnika. (Barac, 1964: 11) *U vezi s*

Podgorjem Novak je iznosio potresne slike oskudijevanja, praznovjerja, zaostalosti, ili slučajev krajnje bezobzirnosti kojom pojedinci žele da se održe. (Barac, 1954: 11)

Treće područje Novakova stvaralaštva bavi se građanstvom i malograđanstvom i njihovim formiranjem u Senju, Zagrebu i u nekim mjestima hrvatske provincije. Najveću pažnju posvećivao je malim činovnicima, birokratskog mentaliteta, koji osim uredskih poslova ne posjeduju niti jednu drugu vještinu, a odlikuje ih samo taština i ulagivanje moćnijima. Preko njih pokušavao je upozoriti na moralni i društveni problem ljudi kojima je jedina životna svrha uspjeh u činovničkoj karijeri, koja se postiže spletkama i bezobzirnošću. Također, Novak se u svojim djelima bavio i pomodarima i pomodarkama te bračnim trzavicama u građanskim obiteljima. (Barac, 1964: 11) U svojim djelima Novak nije zaobišao ni malograđanski svijet, naprotiv, on je bio prvi hrvatski pripovjedač koji je sustavno prikazivao malograđane, njihov nemoral i ograničene vidike. Prikazivao je bezazlene đačke ljubavne doživljaje te ljubavne doživljaje malograđanskih djevojaka, spremnih na svaku žrtvu i odricanje. Bavio se i hrvatskim profesorima, svećenicima, upravnim činovnicima i njihovim društvenim položajem te ljudima koje je malograđanstvo izbacilo iz svoje sredine jer su otvoreno pokazivali svoje mišljenje. Djela koja možemo svrstati u treće područje Novakova stvaralaštva su *Pavao Šegota, Nikola Baretić, Zapreke, Tito Dorčić.* (Barac, 1964: 12)

Četvrto područje Novakova stvaralaštva obilježila je radnička sirotinja, đaci, prosjaci, proletarci, izgnanici, beskućnici, podrumski stanovi i vlažne đačke sobice kao izvori tuberkuloze, bespomoćnost siromaha, đačka sirotinja koja umire od gladi i bolesti dok se kraj njih ne toliko pametna, bogataška djeca šepire u obilju. Neka od takvih djela su *Sablasti, Nezasitnost i bijeda, Janica, U glib, Pred svjetlo, Draganove ljubavi, Iz velegradskog podzemlja.* (Barac, 1964: 13)

Četiri područja Novakova stvaralaštva podijeljena su prema građi koju je u svojim djelima iznosio te ona nije zasnovana na kronologiji. Građi iz predstavljenih četiriju područja Novak pristupa u svim razdobljima svoga književnog rada, stoga kada se bavio proletarijatom, građanstvom i malograđanstvom, u njegovim djelima nije nestao Senj ili Podgorje. To je samo dokaz kako se njegov pogled na svijet sve više produbljivao. (Barac, 1964: 13)

3. SUDOVI O NOVAKOVU STVARALAŠTVU

Antun Barac govorio je kako Novakovo stvaralaštvo karakterizira izrazito socijalno značenje, kod njega se očituje samilost prema onima koji pate te kod njega dominira više plač nego muževa riječ i u njegovim djelima očituje se težnja za nečim boljim, ljudskim i pravednijim. Slavko Ježić slaže se a Barcem i tvrdi kako je kod Novaka vidljiva samilost. Vlatko Pavletić mišljenja je kako se kod Novaka vidi humanizam i sućut prema bijednima i potlačenima, ali nekako neodređeno, bez revolucionarnih ideja. Šicel smatra kako kod Novaka dominira sladunjavo-sentimentalan ilirizam, patetično opisivanje što razvodnjava radnju i zvuči neistinito i nedoživljeno. Također, tvrdi kako Novak općenito u svojim djelima inzistira na emocionalnoj gradaciji poanti i kod njega uvijek srce prevladava nad razumom iz čega proizlaze sve kontradikcije u njegovu stvaralaštvu. (Derossi, 1970: 61-62) Sve navedeno sudovi su koji su prevladavali o Novakovu stvaralaštvu. Istaknuti kritičari slagali su se u ocjeni Novakova stvaralaštva, potvrđujući kako je Novak pisao više srcem nego umom i takvo tumačenje postoji sve do danas i teško se može opovrgnuti.

Julije Derossi postavlja dva pitanja u vezi sa sudovima o Novakovu stvaralaštvu. Prvo pitanje temelji se na tvrdnji da je Novak pisao srcem. Općenito se smatra kako je Novak pisac s tezom, no treba se objasniti s kojim je nakanama Novak uopće pisao. Može se reći kako su samilost, sućut, osjećaji i humanizam bili pokretači njegova pisanja, a teza bi mu bila popraviti svijet. Prema tome, Novaka se može definirati kao pisca pun sućuti za čovjekove patnje koje ga motiviraju na pisanje s nakanom da popravi svijet. Ipak, tom definicijom teško se može objasniti u čemu je vrijednost Novakova stvaralaštva. Kada se ocjenjuje književna vrijednost sporedno je piše li netko srcem ili razumom i jesu li pišćeve nakane plemenite. Vjerojatno su i književni kritičari bili toga svjesni pa su zbog toga pisali o njemu prilično kontradiktorno, iako su se svi slagali u konačnom zaključku da Novak piše više srcem nego razumom. (Derossi, 1970: 62)

Kod Barca se kontradiktornost vidi u njegovim prigovorima Novaku. Jedan od takvih prigovora je na primjer što Novak nije niti jednom prikazao stvarnu sliku protuhrvatskog režima Khuena Hedervaryja. Barcova ocjena Novakova stvaralaštva utjecala je na gotovo sve hrvatske kritičare koji su kasnije pisali o Novaku. Stoga se može reći kako je Barac pridonio tome da kasnije ocjene Novakova stvaralaštva ne budu precizne te da se miješa ono što se ne smije miješati - sućut kao ljudska sastavnica i umjetnost koja je po samoj svojoj naravi "ravnodušna", koja ne može biti ni "sućutna" ni "nesućutna". (Derossi, 1970: 63) Miroslav je Šicel Novakovu sućut shvaćao kao stilsku odrednicu, što je mnogo bolje te ju je tumačio kao Novakovu slabost. Baš kao što je i Šicel

smatrao, tvrdnje da neki pisac piše srcem ili razumom mogu se prihvatiti jedino kao sudovi o umjetničkoj slabosti. (Derossi, 1970: 63)

Drugo pitanje u vezi sa sudovima o Novakovu stvaralaštvu, koje postavlja Derossi, pitanje je općih značajki njegovih najboljih djela. Derossi se ne slaže s mišljenjem kako je srce opće značajka Novakova stvaralaštva, odnosno kako su samilost i sućut opće stilske odrednice Novakova pisanja. (Derossi, 1970: 63) Nadalje, Derossi smatra kako je Novak pristupao konkretnim ljudskim problemima s gledišta vječnosti pa se time može objasniti, ono što Barac zamjera Novaku, zašto nije posebno spominjao Khuena Hedervaryja. Derossi tvrdi kako se na temelju Novakovih najboljih djela može steći dojam kako on promatra svijet s neke uzvišice, sjedi mirno, ne podiže glas, ne mlatara rukama u bijesu ili očajničkoj samoći. Također, u Novakovim djelima može se iščitati i blaga poruga nad nesretnim svijetom te osmijeh superiornog, ali dobroćudna čovjeka. Novakova stilska superiornost glavni je razlog što njegova djela nadrastaju granice kritičkog realizma i dopiru u modernu današnju književnost. (Derossi, 1970: 64)

U većini Novakovih djela može se potvrditi sud da je on pisao više srcem nego razumom, no njegova najbolja djela daleko su od stilske sentimentalnosti. Derossi smatra kako ona čak nisu pisana ni umom, a kamoli srcem, jer se prava umjetnost ne piše ni srcem ni umom. Baš zato što najbolja Novakova djela nisu plodovi "srca i uma", raste taj hrvatski pisac sve više pred našim očima i traži jednu novu svestranu ocjenu. Ta bi ocjena trebala biti lišena svakidašnjih odnosa prema bijednima i potlačenima te lišena naše svakidašnje ljudske sućuti. (Derossi, 1970: 65)

4. ROMAN *TITO DORČIĆ*

4.1. Sadržaj, likovi i značajke romana

Tito Dorčić Novakov je posljednji roman, napisan 1906. godine. U romanu se prikazuje obitelj Dorčić koja živi u Senju i već se generacijama bavi ribarenjem. To zanimanje prenosilo se s koljena na koljeno. Očevi su na svoje sinove prenosili znanje oko ribarenja, plovidbe i brodarstva. To je trajalo sve dok Andrija Dorčić nije odlučio da njegov sin neće postati ribar, već činovnik. Problem je bio u tome što je Tito od malena zavolio život na moru i ribarenje pa nije volio školu koja ga ja sputavala i odvlačila od mora. Titov kum Dabić, Titova babica i ostali ribari govorili su Andriji kako će upropastiti dječaka ako ga šalje u visoke škole, no Andrija, misleći kako iz njih progovara ljubomora, nije promijenio svoju odluku. Tito nije imao volje za učenjem i učio je teško, ali služeći se lukavstvom, lažima i učenjem napamet uspijeva završiti gimnaziju. Nakon gimnazije odlazi u Beč na studij prava. Tito se teško snalazio u novoj okolini, no ipak uspijeva završiti studij te se vraća u Senj gdje dobiva radno mjesto. Tito se u svom poslu pokazao potpuno nesposoban te mu upravitelj govori da napustiti radno mjesto. Titov otac često je nudio mito učiteljima kako bi Tito uspio završiti školovanje, pa je odlučio ponuditi i mito upravitelju kako bi zadržao Tita na radnom mjestu, no zbog mita Tito ostaje bez posla. Andrija Dorčić uvidjevši priliku za Titovim novim zaposlenjem, učini biskupu Ožegoviću uslugu i on iz zahvale zaposli Tita na županijskom sudu. Na novom radnom mjestu Titov posao obavlja Duić kojeg Tito potkupljuje hranom i vinom. Titov upravitelj Pukovac to ni ne sluti i jako je naklonjen Titu. Tito se time koristi kako bi pokušao doći do Pukovćeve kćeri Regine i boljeg posla u Zagrebu. Tito se Regini predstavlja kao siromašni ribarov sin koji je svojom pameću završio visoke škole, glumi načitanog i sposobnog čovjeka. Na svom položaju Tito zadobije titulu vještog kriminalista, no ne svojim zaslugama, već Duićevim. Upravitelj Pukovac teško se razboli i Tito ga prati u Beč kako bi se dodvorio Regini. Tito je stekao povjerenje kod Pukovca i on mu dopušta da oženi Reginu koja pristaje na to kako bi udovoljila ocu prije njegove smrti. Nezadovoljan svojim životom, poslom i brakom Tito se sve više odaje alkoholu, a Regina polako otkriva njegovo pravo lice te ga napušta nakon očeve smrti. Tito sve više pije i propada psihički i moralno i u takvu stanju i zbog svoje nesposobnosti i manjka znanja osudi nedužnog čovjeka na smrt. Kada se pronađe pravi krivac i Tito shvati kako je ubio nedužna čovjeka, zbog grižnje savjesti oboli na živce. Odlazi na liječenje u Beč, a nakon toga vraća se svojim roditeljima u Senj. Njegovi roditelji, vidjevši ga u stanju ludila, shvaćaju koliko su pogriješili. Titu se neprestano ukazuje duh čovjeka kojeg je ubio, pa iscrpljen bolešću izlaz pronalazi jedino u smrti.

Tito koji je osjećao veliku ljubav prema moru i ribarenju i jedino u tome bio dobar, postaje žrtva očevih nerazumnih ambicija. Otac ga šalje u školu koju ne voli, gdje Tito uči napamet, bez razumijevanja i naposljetku radi posao koji ne voli i koji ne zna, a svoju karijeru gradi mitom, ljubavnim vezama i lukavošću. Kada od ribareva sina postane sudac - kriminalist te zbog neznanja i nesposobnosti osuđuje nevina čovjeka na smrt, Tito doživi živčani slom te se naposljetku u svom ludilu utopi u morskim valovima. (Nemec, 1994: 233) Svoj život završava tamo gdje je i započeo, u moru od kojeg je na silu bio otrgnut i koje mu je nedostajalo cijeli život.

U Novakovu romanu postoje dva ključna trenutka koja se događaju neposredno nakon Titova rođenja. Prvi je trenutak kada Malčika Klarička govori kako Titova raskošna odjeća za krštenje ne odgovara njegovu staležu što se smatralo lošim znakom, a drugi je trenutak kada ribar Kuzma govori kako će Tito naslijediti zanimanje ribara od svoga oca, na što se Andrija, na iznenađenje svih, suprotstavlja. Andrija je želio da njegov sin postane činovnik i tako se popne na staleškoj ljestvici. Spomenute dvije situacije jasno označavaju motivaciju za daljnji razvoj naracije u romanu jer se sugerira problematizacija staleškog prekoračenja, izlazak iz prirodnog okruženja te utjecaj roditeljskih težnji i odgoja na dijete. (Durić, 2011: 104)

Osim glavnog lika Tite Dorčića koji će detaljno biti analiziran u nastavku, u romanu se ističu još lik Andrije Dorčića i lik Regine Pukovac. Andrija Dorčić, otac Tite Dorčića, vrijedan je ribar koji odluči prekinuti dugogodišnju tradiciju ribarenja, koja se prenosila s koljena na koljeno i svog sina poslati na visoko školovanje. Andrija je želio da njegov sin ne bude priprosti ribar koji se bavi teškim fizičkim i prljavim poslom, već da postane gospodin. Svoje neostvarene ambicije pokušao je ostvariti preko svoga sina i tako mu uništio život. Regina je kćer upravitelja Pukovca koja se udala za Tita kako bi udovoljila svome ocu. Regini je bilo jedino važno da ju njezin otac vidi sretnu, bezobzira na to što ona nije voljela Titu. U braku shvaća kako se Tito zapravo preko nje želi domoći boljeg posla u Zagrebu i kako nije onakav kakav se prikazivao. Regina je bila potpuna suprotnost Titu, bila je pametna, načitana, poštena, mrzila je alkohol i uvijek je stavljale sreću drugih ispred svoje sreće. Tito je bio sve ono što ona nije, priprost, zatucan, pohlepan, pijanica i nije mario za druge, već samo za sebe.

Već je spomenuto kako se Novakovo stvaralaštvo može podijeliti u četiri područja. U njegovu djelu *Tito Dorčić* može se uočiti opis rodnog Senja, ali i prikaz građanstva i malograđanstva te pučkog đaka koji odlazi u visoke škole. Prilikom prikaza života obitelji Dorčić u pozadini je prikazan Senj u kojem se polako naslućuju ekonomske, političke i društvene promjene. U romanu je Novak prikazao ribare, bogate trgovce, sluškinje, profesore i svećenike te

kroz lik Tita opisao ribarsko dijete koje je poslano u visoke škole. U djelu je prisutno i ono što je Novak često naglašavao: prkos, poniznost, ponos, ulagivanje moćnijima, duhovitost, zatucanost i ograničenost.

Osim Senja i senjskih ljudi, u djelu se pažnja posvećuje i činovnicima koje odlikuje taština i ulagivanje moćnijima. Takav je postao i glavni lik djela, Tito Dorčić kojemu je na kraju jedina životna svrha bila uspjeti u činovničkoj karijeri, koja se postiže spletkama i bezobzirnošću. Prikazani su i učitelji i svećenici koji primajući mito guraju Tita kroz njegovo školovanje, iako je on potpuno nesposoban.

Već je spomenuto kako je Novak u svojim djelima prikazivao đaćku sirotinju, njihove vlažne sobice kao izvor tuberkuloze, đake koji umire od gladi i bolesti dok se kraj njih ne toliko pametna, bogataška djeca šepire u obilju. No to nije bio slučaj kod Tite, on je bio đak koji je zahvaljujući svom imućnom ocu uspijevao postići visoku naobrazbu. Nije živio u siromaštvu, već u izobilju, no njegov problem bila je nesposobnost i to što se nije mogao prilagoditi novoj okolini.

Durić navodi kako se u romanu *Tito Dorčić* isključiva linearnost donekle razbija analepsama koje, kao svojevrсна retrospekcija, objašnjavaju događaje koji su prethodili vremenu radnje romana, pritom se misli na prikaz povijesti obitelji Dorčić i povijest Titove majke Lucije. Time se detaljno ocrtava društvena i povijesna pozadina Titova porijekla, što doprinosi jačanju društvenih motivacija. Pripovjedač je neprisutan i nepristran, ali pripovjedačevim glasom iznose se zapažanja o psihičkim manifestacijama lika, a često su popraćene njegovim komentarima, što ostavlja dojam realistične objektivnosti. (Durić, 2011: 104-104)

4.2. Prirodno-znanstveni koncept u romanu

Tito Dorčić jedini je Novakov roman u kojemu je građa podređena prirodno-znanstvenom konceptu gdje se pokušava dokazati čovjekova biološka determiniranost. Zbog toga se Novak približio naturalizmu koji je književnost povezivao sa znanstvenim disciplinama. Lik Tite Dorčića bio je svojevrstan eksperiment koji se temeljio na Lamarckovim i Darwinovim teorijama descendencije i prirodne selekcije. (Nemec, 2009: 14)

Primjer za ovu tvrdnju možemo pronaći u sljedećem dijelu romana gdje je prikazano kako je Titov profesor Wolff(...) *izrađivao kao doktorsku disertaciju radnju s temom: "Intelektualni razvitak po staleškom zanimanju ljudi" - dakako u smislu Lamarckove descendencije i Darwinove selekcije.* (Novak, 1979: 53). Ravnatelj Sabljak skrenuo je Wolffu pažnju na Tita govoreći: *A u ribarstvu je, vidite genijalan. Natkriljuje sve ribare i istoga svoga oca koji je daleko*

na glasu kao vješt ribar. Izumljuje dapače nove način ribarenja, a prošle zime da je izumio i novu vrstu mreže koja da se pokazala kod pokusa vrlo dobra. Čujete li, profesore, uzmite toga dječaka malko na oko, jer morate znati da se obitelj iz koje je potekao bavi ribarstvom već stotine godina. I Wolff se stao zanimati za Tita koji je se u nauci mogao poslužiti samo memorijom i voljom od svih duševnih sposobnosti čovjeka, a koji je eto u poslu svojih predaka pokazao nesumnjivo jako i dar razuma i fantazije. (Novak, 1979: 57) Tako je Tito poslužio Wolffu za proučavanje svojih ideja. Wolff je dolazio svojim putem do zaključka da je za neki postotak učenika djelomice, a za neki posve, izguljeno vrijeme nauka za koje nemaju rođenih sposobnosti ili im se nijesu te sposobnosti uslijed neporabe razvile. (Novak, 1979: 54) Tu je on za primjer našao da su seljačka djeca u gimnaziji poprečno dobri đaci. To se dakako dalo tumačiti time što su samo rijetki, i to najbolji dolazili sa seoske pučke škole u srednju. Shvaćanje im je dobro, marljivi su i uredni, ćudoredni i bojažljivi, teško će se kada naći u kakvoj đačkoj zavjeri. Kao činovnici marljivi su i uredni, ali u javnom radu odmah se pokazuje međa njihovog talenta. Nad prosječno se digne vrlo malen postotak, a još je manji postotak onih koji se u svojoj struci istaknu genijalnošću. Rado naginju štreberstvu, velik je postotak onih koji se stide svoga seljačkog podrijetla, a kad ga moraju istaknuti, onda to udese lukavo, pokazujući svoje podrijetlo kao tmurnu pozadinu, samo da se u jačem svjetlu istakne njihova pojava i odvрати pogled od pozadine... Na visokim, unosnim mjestima gotovo bez iznimke padnu svi u ropstvo škrtosti... (Novak, 1979: 55) Sve to se moglo pripisati i Titu, a tijekom svog proučavanja Wolff shvaća i da (...) u nepromijenjenom stogodišnjem načinu života, razmišljanju i radu seljaka nije bilo nužno da se naslijeđena svojstva mijenjaju, niti da se razvijaju druga, nova svojstva, kao što se to pokazuje ondje gdje novi uvjeti života traže i nova sredstva kao jamstvo u borbi za opstanak. Što ta svojstva izbijaju gdjekada na vidjelo i kod seljačkog djeteta, dokaz je da ona žive latentno i u organizmu seljaka kao zrno na nepoćudnom tlu. Čim nastanu povoljne prilike, ono klije i razvija se... Priroda posegne gdjekada i za iznimkom, pa se iz obitelji koja se odiskona bavi seljačkim poslovima, teženjom zemlje i timarenjem blaga, rodi čovjek genijalnih duševnih sposobnosti za najviše tekovine kulturnoga čovjeka. (Novak, 1979: 55)

Novak je pod utjecajem znanstvenih romana i Darwina želio pokazati kako svaki odmak od vlastitih korijena i sredine završava kobno. Tita otac, bez njegove želje, šalje u grad u visoke škole te on postaje žrtva te promjene. To dovodi do krize u braku, alkoholizma, osuđivanja nevinog čovjeka na smrtnu kaznu te na kraju do nervnog sloma. (Šicel, 2005: 211)

Barac tvrdi kako Novakov roman *Tito Dorčić* sadržava životni put čovjeka kojega je težnja njegovih roditelja da ga naprave gospodinom natjerala da ostavi očevo zvanje pa da se muči po

školama i u nepoćudnoj profesiji i da na kraju strada. (Barac, 1964: 12) Iako se Novakovo djelo *Tito Dorčić* sastoji se od jako dobro napisanih dijelova kao što je Titovo školovanje, psihologija ribara, lik dnevničara Dulapića, Titov odnos prema ženi, Barac smatra kako je sve to izneseno u sklopu fabule koja odviše strši i ne uvjerava. Kada bi se fabula doslovce shvatila, to bi značilo da svatko treba nastaviti zanimanje svojih otaca jer za to ima najviše sposobnosti. (Barac, 1964: 20)

Sukladno tome, Barac tvrdi kako je *Tito Dorčić* roman s promašenom tezom o nasljeđivanju sposobnosti za zvanje oca i s povikom protiv školovanja djece iz puka te da je u tijeku izgradnje postao djelom o čovjeku koji je tražio sreću u nekom umišljenom gospodarstvu, ostavivši more i rodni kraj da se na kocu, izubijan i nesretan, vrati onamo odakle je krenuo. (Barac, 1964: 23)

Nemec smatra kako su krajnje ideološke implikacije teze zastupane u romanu *Tito Dorčić* zapravo problematične i kose se s dotadašnjim Novakovim stvaralaštvom, a u krajnjoj liniji i s njegovim dokazanim humanizmom jer se u romanu kroz ideju da svatko treba da ostane u zanimanju svojih otaca zapravo zastupa svojevrstni društveni status quo i negira ideja progresa, demokratičnosti i ravnopravnosti. (Nemec, 1994: 234)

Iako Nemec smatra kako su krajnje ideološke implikacije hereditarne teze u romanu *Tito Dorčić* zasigurno problematične, uviđa kako je intencija romana bila humana: pokazati pravi smisao čovjekove ukorijenjenosti i sudbinske ovisnosti o zavičajnom prostoru. (Nemec, 2009: 14-15)

5. LIK INTELEKTUALCA TITE DORČIĆA

5.1. Titov odnos s roditeljima

Tito Dorčić može se opisati kao lik intelektualca kojeg u pokušaju da uspije u životu zadesi tragična sudbina. Ta tragična sudbina započinje riječima Andrije Dorčića, Titova oca, neposredno nakon Titova rođenja: *Ali to mu kažem da neće doživjeti on a niti itko drugi, ako ja budem živ, da moj najstariji sin bude ribar...* (Novak, 1979: 15) Andrija Dorčić svoju odluku objašnjava na ovaj način: *Činovniku osvane plaća svakog jutra pod uzglavljem, barata laganim perom zimi u toploj sobi, a čast mu se iskazuje svuda. A što je jadni ribar? Ribaru je neprijatelj bura, sunce i mjesec i svaki kamen na morskom dnu. Pa kako da zavidi činovnik ribaru?* (Novak, 1979: 16) U spomenutim riječima Titova oca vidljivo je što ga je ponukalo da svog sina pošalje u visoke škole i zauvijek ga odvoji od ribarstva koje je Titi od malih nogu priraslo srcu. Titova okolina smatrala je kako će Tito jednoga dana biti uspješan ribar, a da školovanje nije za njega. Svi osim Andrije Dorčića shvaćali su kako takva odluka može biti pogubna za Titu i kako Andrijina razmišljanja nisu dobra. Tome svjedoči i misao iz romana koju izgovara Titova babica: *Vidjela sam u vašoj kući što se nikad nijesam nadala vidjeti: puni ormari, pune škrinje, puna kuća svega. A koliko sam puta primila dijete u činovničkoj kući, pa mi se dogodilo da nije bilo ni pelena da ga povijemo, nego sam ga, da ne blati krevet, zamatala u ubrusac kojim će gospodin otac brisati kod stola svoj gospodski brk. Kad sam vašoj materi donijela vijest da joj se rodio unuk, a tebi da ti se rodio sin, utisnuli ste mi u ruku srebrni križak velik kao mjesecina, a kad čestitam činovniku da mu se rodio sin, on uzdahne : "Ah, molim vas, jedna briga više..."* (Novak, 1979: 16) Unatoč raznim savjetima Andrija Dorčić nije promijenio svoju odluku i svoga sina je poslao u svijet koji će biti poguban za njega.

U svom radu Durić tvrdi kako Novak u svom *Titu Dorčiću* razmatra i secira začetke klasnog zapadnjačkog društva gdje postoji nejednaka raspodjela materijalnih dobara te društvenih mogućnosti i moći. U takvim društvima postoji odnos nadčinjenosti i podčinjenosti, odnosno neke su klase privilegirane, a neke ugnjetavane, stoga se jedni moraju odricati više kako bi drugima bilo bolje. Pripadnici niže klase moraju se pokoravati prohtjevima više klase što se može povezati i s klasnim patrijahalim društvom gdje se sin mora pokoravati očevoj volji, a to samo potvrđuje da je obitelj agens strukturiranja ličnosti individue te održavanja društvene stabilnosti. U romanu *Tito Dorčić* vidljiv je paralelizam u odnosu Tita naspram oca Andrije kao i odnos Andrije prema staležu trgovaca, činovnika i građana. Tito precjenjuje Andrijine kvalitete i razloge zašto ga želi školovati,

kao što Andrija precjenjuje način života u klasama koje su na staleškoj ljestvici iznad njega. Također, i kod Andrije i kod Tita javlja se autoritativni odnos. Tito se pokorava očevoj volji jer njegova egzistencija ovisi o ocu, a Andrija se pokorava višoj klasi koja ima veću mogućnost raspolaganja kapitalom i društvenim resursima. Autoritet oca nadovezuje se na društvene autoritete i Andrija je svjestan kako on mora raditi za nadređenu klasu, jer ne postoji mogućnost da promjeni svoj status, ali je svjestan kako njegov sin to može učiniti. (Durić, 2011: 107)

Od malih nogu Tito je pokazivao bezuvjetnu ljubav prema ribarenju i moru i svima je bila jasno kako bi jednoga dana mogao postati izvrstan ribar i nadmašiti svoga oca. Roditelji Andrija i Lucija neprestano su Titu sugerirali kako ga čeka velika i uspješna karijera u činovništvu, a kako bi kompenzirali njegovu nezainteresiranost i očigledan nedostatak talenta nisu mu ništa uskraćivali pa tako ni ribarenje koje mu je predstavljalo zadovoljstvo i životni poziv, ali u isto vrijeme i veliku prijetnju njegovim roditeljima. Pristup ribarenju bio mu je dopušten kao nagrada za učenje u školi, što Titu sugerira da mu je omogućeno da dobije uvijek ono što želi. (Durić, 2011: 119)

Ni grožnje ni obećanja nijesu mogla da odvrate malog Tita od mora i ribarije. Živio je s ribarima kao da je član njihove družbe; kad nije lovio udicom ili vršom, pomagao im je izvlačiti mrežu, motati u kolut izvučeno uže i privesti od jednog kraja k drugomu ribarsku barku. Andrija se na to srdio ako i jest gdjekad rado čuo kako su svi ribari puni hvale o spretnosti njegova mladoga sina. (Novak, 1979: 21)

A Titu je bila škola muka. Mati ga je morala mititi novčićima, a otac novim povrazima da pođe u školu. Ali kad je bio dan za ribariju, nije pomagalo ni mito ni grožnja. (Novak, 1979: 22)

Titovi roditelji pretjerano su se brinuli za njega i sebično su ga usmjeravali na pogrešnu stranu kako bi se ispunile njihove ambicije, što je Tita pretvorilo u narcističku, nesamostalnu, ovisnu osobu. Tito se neprestano osjeća nezadovoljno u vlastitoj koži, a kada se i ostvari roditeljska želja da Tito postane činovnik, on postaje nesretan, iako zbog usađenog osjećaja veličine i dalje sudjeluje u maskeradi te se služi svim raspoloživim sredstvima kako bi se održao na životu. (Durić,2011: 119)

Roditelji su zbog vlastitih interesa uklonili bilo kakvu mogućnost da Tito shvati svoje dosege i ograničenja, oni ga financiraju, uzdržavaju te je njihova jedina funkcija bila da zadovolje vlastitog sina tako da mu u potpunosti podrede vlastiti život, vjerujući kako će jednoga dana moći uživati u djeliću njegove veličine. Sve to pada u vodu kada ih Tito ne poziva ni na svoje vjenčanje smatrajući ih nižim staležom te prijetnjom za vlastiti ugled. (Durić, 2011: 120)

Titovi roditelji tijekom njegova odgoja, obrazovanja i procesa socijalizacije usmjeravali su ga na put kojeg su sami zacrtali i bez uvažavanja njegove unutarnje psihičke strukture. Nisu Tita poticali da se sam bori za vlastiti položaj, sugerirajući mu kako ne može uvijek dobiti što želi, nego su sve činili umjesto njega i tako je Tito dobio dojam da su mu neprestano na raspolaganju. On je postao poslušan i prilagođavao se društvu te izbjegavao bilo kakve poteze koji bi ga mogli društveno kompromitirati. Roditelji nisu poticali Tita da bude samostalan i snažan i stvorili su od njega pasivnog, slabog i bespomoćnog čovjeka. (Durić, 2011: 106)

5.2. Titov odnos prema školovanju

O tome koliko je Titi značila škola svjedoče sljedeći citati:

Ali škola je ostala vazda crva strana njegovoga života. I sama rodna kuća bila je za nj sporedna stvar - tek more i morska obala njegovo rođeno tlo, njegova misao, njegovo čuvstvo. (Novak, 1979: 23)

A more je i život u njemu privlačilo Tita kao čarobnom snagom k sebi. Usprkos očevim i majčinih molbama i neminovnim šibama izostajao je poradi ribarije iz škole. Jedna ribica kojoj bi bacio udicu odnijela bi svojom pojavom strah od ljutih šiba. Takva jedna ribica kao da je mogla očarati njegovu pamet, povukla bi za sobom svu njegovu misao, fantaziju i čuvstvo k morskom dnu gdje je pred njegovim očima vrvjelo još toliko života što su čekali svoj stalni konac od njegove ruke. (Novak, 1979: 25)

Ovi citati jasno pokazuju kako je Titi škola bila doista mrska, no ipak ju je uspio završiti te postati pravnik. Ta činjenica mogla bi se pripisati Titovu intelektu, upornosti i trudu, jer ipak od ribareva priprostog sina posao je sudac. Problem se javlja u tome što kroz cijeli roman nigdje nema potvrde za to. Štoviše, to se može sa sigurnošću odbaciti. Sljedeći citati potvrđuju nešto sasvim suprotno:

Istom u trećem razredu opazio je profesor algebre da je cijelo Titovo znanje mrtvo memoriranje sa jedva osjetljivim tračkom razumijevanja... Upozorio je na to svoje drugove, i odmah su se svi osvjedočili da je u Tita Dorčića razvito pamćenje u neobičnome razmjeru naprama drugim intelektualnim sposobnostima. Jedan ga je od njih na to prozvao đakom "koji sve nauči, a ništa ne zna" - i s tim osvjedočenjem kod profesora turaio se odsada Tito iz razreda u razred. (Novak, 1979: 39)

Izim vrlo razvitoga pamćenja još je jedno svojstvo duše pomoglo u školi Titu: lukavstvo... to je svojstvo vrlo obična pojava kod đaka slabih duševnih sposobnosti. Razvije se u njih do

savršenosti, jer im je jedino utočište na koje ih upućuje primitivni nagon samoobrane, jedino sredstvo spasa na tuđim vodama u koje ih je bacila ne volja nego sudbina... (Novak, 1979: 39)

Tito je kroz cijelo svoje školovanje uspio razviti svoju memoriju i lukavstvo, no intelekt mu je ostao na razini priprostog ribara koji se ne razumije ni u što drugo, osim ribarenja. Tito je izvršavao svoje školske i domaće zadaće redovno, kao što je kasnije polagao i ispite, no nije razumio ništa što je radio i učio, jedino je razvio svoju sposobnost pamćenja i lukavosti kojima se koristio i u daljnjem životu. Titova lukavost i pamćenje provlače se kroz cijeli roman kao jedan od glavnih problema. Za njega je škola predstavlja mjesto na kojem je primoran biti kako bi ugodio svojim roditeljima i jedino rješenje da ostane tamo bilo je učenje napamet bez imalo razumijevanja.

Takav je bio Tito. Nijedan ga predmet nije zanimao. Ali za predavanja buljio bi u profesora kao da očima upija u sebe smisao njegovih riječi- dočim je u sebi taj čas izrađivao u osnovi kako će doći glave nekom drugu koji mu je uzastopce u dva dana odgrizao tri udice. - Škola mu je bila muka, ali polazio ju je redovito i s lakoćom učio napamet lekcije, a zadaće i školske i domaće vješto je prepisivao od suučenika promjenjujući hotimice gdjejoja mjesta da bolje zametne trag krađi. (Novak, 1979: 39)

Podmićivanjem učitelja i sredstvima prilagodbe Tito prolazi školu s dobrim rezultatima uvjeren u svoje sposobnosti što dodatno pojačavaju i roditelji svojim divljenjem. (Durić, 2011: 119) Njegove životne vrijednosti i stavovi razlikovali su se od ostalih vršnjaka te je smatrao kako je sve što čini ispravo i moralno. To ni ne čudi jer ga je otac u svemu podržava samo kako bi Tito jednoga dana postao činovnik. Ova tvrdnja može se dokazati sljedećim citatom:

- Ja znam ukrasti- tumačio je ocu - a drugi ne znaju pa stradaju. - I pripovijedao u je kako je starinski neki narod imao zakon da je slobodno ukrasti, ali ukrasti lukavo, da te ne ulove u krađi...Andriji se to u Titu vrlo sviđalo; tu lukavost smatrao je talentom i jamstvom da će Tito znati živjeti, to će reći da se neće dati ugušiti od drugih. (Novak, 1979: 46)

Kroz cijelo svoje školovanje, pa i kad je odrastao i otišao na studij u Beč, Tito nikako nije mogao zanemariti ljubav prema moru i ta ljubav ga je kroz cijeli život sputavala. Mir i spokoj pronalazio bi jedino u razmišljanju o moru. Ono ga je odvlačilo od stvarnoga svijeta u kojem nije želio živjeti i koji je bio stran za njega.

U satove o kojima je iz iskustva znao da ima najmanje posjetnika, sjeo bi pred akvarij i gledao - gledao u vodu bez umora, bez kraja, A pri tome ne bi mislio ništa, upravo ništa. Sav njegov

duševni život kao da bi se također salio u nešto što je također bilo akvarij u kojem se vjerno ponavljao svaki kret života što je bio pred njegovim očima. A taj osjećaj bio je izoliran preugodnim osjećajem zaboravi za sve drugo što je postojalo na svijetu... (Novak, 1979: 68)

Jednom prilikom ravnatelj Sabljak pokušao je objasniti biskupu u kakav je Tito učenik. U sljedećem citatu najbolje je prikazan Tito i kao đak i kao osoba općenito, a u riječima ravnatelja Sabljaka predviđa se kakvu će sudbinu doživjeti Tito:

Ovakvi đaci marljivi su, privrženi, ambiciozni, ali nedostatak kulture očituje se pažljivom motriocu već u đačkim godinama, a u samostalnom životu poslije ne mogu se nikako zatajiti. Oni pokazuju po načini mišljenja, načinu govora i primjenjivanju da se tim višim sferama ne mogu pravo aklimatizirati. Vrlo rijetko mogu da svladaju u sebi prirodenu surovost svoga podrijetla; nasilni su prema nižima i uza to do smiješnosti tašti na svoje znanje ili čast. Ili se ne mogu otresti opet drugih poroka. Odani su ili piću ili lakomosti u jelu, padaju, što se cijene tiče, u dvije krajnosti; bud su veliki škrci, bud opet ludi rasipnici koji se guše od dugova, a oponašaju neprestano lakoumnu aristokraciju. U shvaćanju života bud se naivno pozivaju na janje koje je tobože mutilo vuku vodu, a pri tom vjeruju ipak u neku višu pravdu koje u svijetu nema, bud pako preziru svaki moral i gaze preko najvećih ljudskih svetinja do svoga cilja. U službi su bud nezasitni i bez ikakvih obzira "štreberi" ili su opet nespretni, bojažljivi, bez pouzdanja u sebe, pa se sa svojim talentom gube u pozadini i doživljavaju, očajavajući ili mrtvo pregarajući, kako ih svakojakovići pretječu u službi. (Novak, 1979: 90)

5.3. Titov odnos prema novoj okolini

Kada odlazi iz rodnog grada u Beč gdje bi trebao steći neovisnost, Tito izbjegava druge ljude i jedine osobe s kojima održava normalan kontakt su roditelji. Tito prema ljudima iz svoje okoline osjeća izrazito nepovjerenje, u čemu se ogleda i strah od zavisnosti od drugih ljudi, ali i bijeg od mogućnosti snažnijega i kompleksnijeg emocionalnog vezivanja. (Durić, 2011: 122)

Ipak, vrijeme je Tita natjeralo da se polako prilagođava okolini u kojoj je živio, iako mu to nikada uistinu nije pošlo od ruke. No, s vremenom je ambicije svoga oca preuzeo na sebe, težeći prema nečem boljem, iako ni sam nije znao zbog čega. U novoj okolini postao je tašt i sebičan, počelo mu je goditi što se udaljio od toga da je isključivo ribarov sin. Sada se smatrao boljim i uspješnijim i svojim je ponašanjem to dokazivao.

Tito nije uspio razviti vlastitu sliku o sebi jer su njegovi roditelji uvijek poticali idealiziranu sliku djeteta. Kada se Tito preko praznika vraća u Senj sa studija u Beču, laska mu govorkanje o

njemu kao bečkom studentu. On smatra kako više ne pripada senjskom malograđanskom okruženju, nego je postao viša kasta. (Durić, 2011: 120)

Kod kuće o praznicima rado se pokazivao besprijekorno odjeven na javnim mjestima kao "bečki jurist!. Često bi čuo o sebi razgovor šetalaca:

- *Gle, sin ribarice Lucije, pa kako se u svijetu učinio...gdje on uči?*

- *U Beču!*

A u Titovoj bi duši slavno odjeknulo:

- *U Beču!*

I počutio bi kako se iz sebe širi i diže u isti mah. (Novak, 1979: 70)

Tito se osjećao kao stranac u svijetu činovnika i gospode. On je i dalje, ma koliko se trudio to prikriti ili zaboraviti, bio ribarev sin.

Tito je i sada ostalo najmilije mjesto zabave Rikina konoba... Javno nije smio u nju, zato bi se uvlačio kradomice kao onda dok je bio đakon gimnazije. Ured i društvo činovnika počeo je osjećati navlas onako kako je nekada osjećao gimnaziju, profesore, i suučenike. Trebalo je da ide u ured da tu radi, da sluša upute i da se druži s onima koji su s njim u uredu radili. Trebalo je sve to poradi nekog daljnjeg, višeg cilja, kao što je trebalo nekada da polazi gimnaziju poradi ovoga što je dosada postigao...Pravo, puno zadovoljstvo duše osjetio bi u istom u Rikinoj konobi. Tu je bio na svom tlu, tu se kretao slobodno i s razumijevanjem, tu je bio svoj. U sve ono drugo nije nikada pristajao jezgrom svoje duše. (Novak, 1979: 72)

Tito je zbog želje svoga oca bio primoran živjeti u okolini u koju se nije mogao uklopiti i zbog toga postaje žrtva stradanja.

5.4. Titov odnos prema poslu

Nakon završenog školovanja, Titu njegova izvježbana memorija nije više išla u korist i tu su započeli problem. Na svom prvom poslu, iako se i dalje služio svojom lukavošću, Tito nije nikako mogao prikriti svoju nesposobnost i nerazumijevanje. Kako nikako nije mogao obavljati svoj posao jer je bio nesposoban, spas je pronašao u liku Duića. Povodeći se očevim primjerom, podmićivao je Duića hranom i vinom kako bi taj nesretni čovjek obavljao njegove poslove, a on je za to preuzimao zasluge i bio hvaljen.

Kako bi hladnim mehanizmom pročitao spise, umočio pero i počeo pisati, tako bi jednako mehanično postavio pred njega gotovo rješenje i držao se kao da je on bio samo mrtva Titova ruka... Taj mehanizam, ta samozataja i kao prirodjena podređenost Duićeva prijala je Titu. On se malo-pomalo u nju uživio i napokon vjerovao da je on sam u tom zajedničkom poslu duša, intelekt, a Duić njegova mrtva ruka, stroj koji nefaljeno funkcionira. (Novak, 1979: 107)

Kao što se iz priloženog citata može vidjeti, Tito je sve zasluge pripisivao sebi i nije ni trenutka pomislio kako to što radi nije ispravno, jer to je bio jedini način da sačuva svoj posao i održi se u svijetu kojem nije dorastao. Tome svjedoči i sljedeće:

Svjesno nije nikada ni sam pred sobom priznavao duševnu premoć svojih kolega u uredu. Tome je na putu bila i njegova taština i njegova niska inteligencija. Ali u dubini duše osjećao je nuždu da treba vanjske pomoći ako hoće da dođe do cilja kojemu drugi idu stalnim i mirnim korakom vođeni svojim sposobnostima i znanjem. Tome osjećaju nije nikada dozvolio da se jasno pojavi u svjetlu svijesti - ni pred samim sobom... (Novak, 1979: 115)

Tito je cijelo vrijeme težio nekom višem cilju, nekom većem položaju, no ni sam nije znao zašto i nimalo ga to nije ispunjavalo. Pred sebe je postavio cilj koji samostalno, svojim sposobnostima nije mogao doseći. Zbog toga se na sve načine pokušavao probiti lažima, prijevarama pa i ženidbom za kćer svoga šefa. U sljedećem citatu vidljivo kako s lukavošću i spletkama želi doseći viši položaj na poslu i u društvu.

Trebao bi da dobije Reginu za ženu prije Puhovčeve smrti, a poslije njegove smrti nastupio bi s pomoću Regininih rođaka i prijatelja kuće mjesto svoga tasta... s vremenom išao bi dalje i pojavio se najednom u Zagrebu najprije kao magnificus, pa s vremenom - e, bog zna! - i kao illustissimus... Ta ga je misao ponijela, bila je sjajna, ali ne teško provediva. - Zašto da tako i ne bude? - pitao se mirno osjećajući u sebi neko pravo da se njegova budućnost ovako razvije. A to je pravo osnivao na uvjerenju da drugi ili nemaju sposobnosti da nađu ovaj put k budućnosti, ili nemaju u sebi smjelosti da njime udare. (Novak, 1979: 116)

5.5. Titov odnos prema ženama

Bezobzira na visoku školu koju je završio i dalje se osjećao manje vrijednim od svojih kolega, pa i cjelokupnog višeg društva. To što je bio iz porodice ribara uvijek mu je bilo u podsvijesti i nije mu dalo mogućnosti da se uklopi u novu okolinu. Primjer za to je i njegov odnos prema ženama, odnosno prema gospođicama i sluškinjama:

U društvu gospođa ili gospođica nije se Tito našao nikada. Od same pomisli da se kojoj približi osjetio bi neku tešku duševnu nemoć. Kako da se pokloni? Da poljubi ruku? Što da reče? Kad bi u društvu s drugima zapao iznenada u žensko društvo, osjećao je svu svoju izgubljenost. Ta ga je izgubljenost patila do zdvajanja. Ono što su drugi govorili, znao bi i on reći... pa ipak bi opet šutio i smiješio se samo ledenim smiješkom naprama pogledima gospođa i gospođica koje su očima nestrpljivo pitale: - A što taj vazda šuti?

Ali s domaćim služavkama već se drugačije snalazio - jednako kao što u Beču s djevojkama što su u malenim dućanima prodavale duhan.

U Beču se nepoznat gubio sa svojim djevojkama među velegrađanima koji se nijesu zanimali ni za nj ni za djevojku. Ali ovdje je drugovanje sa služavkama po danu bilo nemoguće i poradi građana i poradi časti što ga je zapala kao člana sudbenog ureda. Istom kad bi noć pala, sastao bi se s ovom ili onom u sjeni koje uske ulice i vodio s njome duge razgovore. (Novak, 1979: 73)

Tito je znao da svojim intelektom ne može zadiviti gospođice i gospođe, dok je za sluškinje on bio gospodin koji je postigao nešto u životu. Pred njima se Tito mogao prikazivati u lažnom sjaju, ali i biti ono što zaista jest, priprosti ribarov sin.

Ni njegov brak nije mogao potrajati jer je na površinu polako izlazilo Titovo pravo lice, lice priprostog, neukog i nesposobnog čovjeka koji se pretvorio u pijanicu. Shvativši to u Regini, koja je bila njegova suprotnost, stvorilo se gađenje.

U intimnom svakidašnjem životu muža i žene stalo je odmah izbijati na vidjelo, koliko u važnijim časovima života toliko u stotinu sitnica, da se skobila s visokom kulturom oplemenjena ljudska duša s nekulturom čovjeka koji je po baštini iza predaka i prilikama uzgoja ostao pored svih svojih navika u niskoj sferi priprostosti što bi gdjekada prelazila u surovost. (Novak, 1979: 165)

S pićem je bilo u savezu njegovo do brutalnosti surovo utažavanje niskih pohota. Ponašao se kao da i ne sluti da ima ženu finih i nježnih osjećaja u koje se ne smije lakoumno dirati. Nije štedio njezin stid. Ponizivao ju je, a to ponizivanje bilo je tako iznenadno, tako brutalno, da ga u prvi mah nije shvaćala. Kada je prvi put osjetila zapah vina iza njegovih usana kojima ju je strastveno iscjelivao, bilo joj je u tom trenu najednom sve jasno - i muž joj je od toga časa postajao odvratan do nesnošljivosti. (Novak, 1979: 167)

Kako se nije mogao nositi s okolinom u kojoj se našao, Tito se nije mogao nositi ni sa svojom ženom. Nije se znao pravilno ophoditi prema ženi kakva je bila Regina. Njezin intelekt, razum, sposobnost, maniri ugrožavali su Tita. On je smatrao da je on gospodar svoje žene. S takvim stavom, kojeg je naslijedio od svoga oca, njegov brak nije mogao opstati.

U odnosu s Reginom vidljiva je idealizacija oca gdje Tito nastoji podrediti Reginu svome utjecaju, smatrajući da bi Regina trebala biti poslušna kao što je majka bila poslušna ocu. (Durić, 2011: 212) U braku s Reginom vodio se ovakvim razmišljanjem:

- Slomit ću ja njoj taj neki gospodarski ponos... - govorio je iz uvjerenja jer je i u njegovoj rodnoj kući bio otac neograničen gospodar pored kojega je mati imala jedva svoju vlastitu volju. A tako je bilo i u djeda i u pradjeda, i bogzna dokle je to dovezalo do vremena kad žena nije bila smatrana čovjekom. (Novak, 1979: 169)

Kada ga napušta Regina, Tito ima dojam da se okolina urotila protiv njega i podržava njezinu stranu. Regina za njega nije bila predmetom ljubavi, nego objekt koji je omogućavao, putem obiteljskih veza, poželjno društvo, klasno i profesionalno pozicioniranje te odobravanje okoline. Tito se zbog svoje profesionalne i emocionalne (ne)sposobnosti i iskorijenjenosti ne snalazi izvan svoga prirodnog okruženja pa ne sklapa pretjerano prijateljstva s drugim ljudima. U odnosu s Reginom vidljiv je njegov nedostatak duha, obrazovanja i širokog svjetonazora. Naspram njega Regina je bila snažna, samostalna, emancipirana, široke kulture i svjetonazora, svjesna svog društvenog položaja. Manjak naspram Regine Tito nastoji prikriti lukavošću i dodvoravanjem, ali nikada ne uspijeva razviti socijalnu inteligenciju i ostaje na razini djeteta jer nije spreman podijeliti emocije s drugim ljudima. (Durić, 2011: 123)

5.6. Titovo propadanje i spoznaja

Ženidba za Reginu koja je bila cijenjena i hvaljena, Titi je otvorila vrata u više društvo. Živio je na slavi svoje žene. Zbog nje je bio hvaljen i poštovan u društvu, no sve je to nestalo nakon što ga je Regina napustila. Tito tada shvaća što je izgubio i isključivo svoju sreću pronalazi u alkoholu. U pijanom stanju nije se morao suočiti s problemima koji su ga zadesili. Alkohol mu je bio bijeg od samoga sebe. Sva smisao njegova života polako mu je nestajala pred očima.

Ni jedne večeri nije mogao da izmoli svoju molitvu; pao bi u krevet kao snop i spavao pri svijeći jakim snom, kako spava čovjek kojemu je alkohol potpuno ubio živce. Svagdanje

redovno razdraživanje alkoholom, grižnja u duši - sve je to pomalo, a trajno, rušilo njegovo živčevlje, i on je najednom stao uviđati da postaje skroz nekim dugim čovjekom. (Novak, 1979: 177)

U stanju alkoholizma i pomračenog uma Tito nije mogao donijeti ispravnu odluku oko suđenja. U prilog tomu ide i njegova nesposobnost i neznanje. Osim toga, kroz sve te godine života koji je za njega bio mučan i koji ga nije nimalo ispunjavao i činio sretnim, Tito je postao ohola i tašta osoba željna uspjeha koji ga zapravo nije nimalo veselio. I dalje je u njemu bila usađena želja njegovih roditelja za uspjehom koju je on želio ostvariti samo kako bi oni bili sretni, a ne on. Želio se iskazati pred svojim roditeljima, znao je da će roditelji biti ponosni kada vide kako je on na položaju na kojem ima pravo odlučivati o čovjekovu životu. Potvrda je tome sljedeći citat:

I ta bešćutnost dolazila je od taštine i sebeljublja malenoga čovjeka, koji se ćutio nedoraslim za mjesto na koje ga je postavio slučaj. Čito rastući pred samim sobom, mislio je na to kako će - čim bude Jovan obješen - pisati roditeljima (...) Kako će odjeknuti ta kratka vijest u krugu ribara kojima će je otac pripovijedati... kako među susjedima kojima će je pripovijedati mati puna straha i uzrujanosti... Kakav će pojam imati i otac i mati o njegovoj vlasti i ugledu kad bude tajanstveno i puni stahopočitanja prema svome sinu jedno drugom govorili. (Novak, 1979: 185)

Kada je nevinog čovjeka osudio na smrt u Titu se javlja osjećaj krivnje, grižnje savjeti koja ga dovodi do ludila. Tita je proganjao duh osuđenog čovjeka zbog čega je on sve više pio, ubrizgavao morfij i potpuno izgubio razum. Naposljetku potpuno propada i psihički i fizički i tek u takvom stanju postaje svjestan svoje nesreće, tragične sudbine koja ga je zadesila. Sljedeći citat najbolje opisuje Titovu spoznaju:

- ...Pod svakim onim kamečkom utisnut je barem koji hip moga života...moga razuma, razmišljanja, moje fantazije, čuvstva i volje...ukratko: moga života.... Kolik raskošan počut što bi se rodio u meni kad bih vidio da je ispod kamena pomolila ribica glavu! (...) Onda sam bio sretan... Ono je bilo moje pravo tlo u koje bijaše pustio duboko korijenje moj život da upije iz njega u sebe snagu i radost... Pa zašto su me iščupali i prenijeli s rodnog tla na tuđe? Da mi bude bolje! Stare lude! Bez poznavanja i razumijevanja života oni su se drznuli da sude gdje će meni biti bolje! Kojim su pravom odlučivale onakve neznanice mojim životom? Kojim su mi pravom oteli radost života i... kako su smjeli da me unesreće? Ja sam bio dijete, nijesam smio ni mogao prosvjedovati proti njihovomu naumu iako sam ćutio da sam tuđ u školama u koje su oni mene silom turali. A vidjeli su to i oni, ali nijesu odustajali, da ne budu krvnici svoga

djeteta. Lude, lude, lude!... Njihovo roditeljsko pravo... Sloboda volje... A moje pravo? A moja sloboda volje? Pravo jednoga, nepravda drugoga; slobodno izvršavanje volje jednoga, ropstvo volje drugoga. Osveta nije izostala: evo me kukavnoga ostatka života... a iz one bistrine mora, gdje sam proživljavao dane sreće, upija se sada u moju misao želja, da taj ostatak satrtog života darujem moru, koje je meni darivalo radost i slast života. A one dvije stare lude gledaju me kano dvije okamine... samo im teku suze iz očiju, a mrcvare me glupim pitanjima... ili bulje u me i nikako da shvate još ni danas, koliki su počinili grijeh. . ." (Novak, 1979: 206)

U ovom citatu prvi put u cijelom romanu javlja se Titova želja za samostalnošću, za donošenjem vlastitih odluka i vlastitim izborom životnog puta. Tito se cijeli život nije pobunio niti protiv jedne odluke svojih roditelja te cijeli život radi ono što drugi očekuju od njega. U ovom citatu prikazano je kako Tito prvi put zamjera svojim roditeljima što su odlučivali umjesto njega, no tada je već bilo kasno, jer Titov život, odnosno njegov um već je bio uništen i on nije imao ni snage ni volje suprotstaviti se roditeljima i započeti život kakav je on sam želio.

5.7. Tito kao propali intelektualac

Dio romana hrvatskog realizma kao glavne likove imao je intelektualce koji su se školovali izvan Hrvatske, a po povratku u rodnu Hrvatsku nisu se mogli prilagoditi i uglavnom su završavali tragično. Razlog tomu može biti to što su ostali u "rascjepu" između ponuđenoga europskoga kulturnoga modela koji nisu do kraja usvojili i domaćeg kulturnog modela koji nisu do kraja napustili. Likove intelektualaca uglavnom se može tipologizirati kao one koji su prirodnoznanstvene orijentacije ili kao pravnike i umjetnike. Neke od likova intelektualaca načelno karakterizira dekadentan i destruktivan element, bilo da su promašili profesiju, pa su duboko nesretna bića ili su se potpuno odnarodili i kao takvi djeluju razarateljski na najbližu sredinu. (Milanja, 2011: 867-868) Prvi slučaj u kojemu dolazi do promašene profesije koja stvara duboko nesretna bića mogao bi se povezati s likom Tite Dorčića. Kroz prikaz Titovog odnosa s roditeljima, okolinom, ženama te kroz njegovo školovanje i posao vidljivo je njegovo postupno propadanje kao intelektualca koji na sebe preuzima očeve ambicije.

Tito nije propao zbog neimaštine, ekonomskih problema s kojima su se susretali brojni intelektualci na svom putu k uspjehu, većoj zaradi i boljem životu. Takvi ljudi su željeli napredovati, no Tito, iako je imao sve potrebno, jer je obitelj Dorčić bila imućna, nije uspio. Stoga ekonomski problemi mogu biti odbačeni kada se govori o Titovoj propasti. Ipak, Tito je

naposljetku doživio tragičnu sudbinu, a razlog tomu bilo je nasljeđe, odnosno biološka determiniranost koju autor naglašava kroz cijeli roman, ali i socijalni i psihološki problemi.

Kada bi se glavni lik romana ukratko opisao, moglo bi se reći kako je on čovjek kojemu je ribarenje bilo u krvi, no to zanimanje mu nije bilo suđeno, jer željom svoga oca postaje loš pravnik te zbog nesposobnosti u tom poslu doživljava živčani slom. Na kraju romana prikazan je kao propali, osramoćeni pojedinac koji zbog nesposobnosti donese krive odluke koje rezultiraju ludilom i tragičnom smrću. Nakon detaljne analize lika primjećuje se kako Tito ne posjeduje prave vještine u ostvarenju očevih ambicija, stoga je usavršio svoje lukavstvo i služeći se njime i vještima lažima probijao se kroz život. Što je više uspijevaostvariti očeve ambicije, Tito je sve više čeznuo za voljenim morem. On ne samo da je volio more i bio vješt ribar, nego je poznao sve što se u njemu nalazi i znao je prepoznati nepredvidljivu čud mora. Autor romana nastojao prikazati biološku determiniranost lika prikazujući kako je Titu preko predaka ribarstvo u krivi i da zbog toga nije sposoban obavljati niti jedan drugi posao i zbog toga postaje propali intelektualac.

Osim biološke determiniranosti, prisutni su društveni problemi. Već na početku Titova školovanja učiteljima je jasno kako škola nije za njega i kako bi trebao nastaviti očevu zanimanje. Iako su bili svjesni te činjenice, dopuštali su da se Tito svojim razvijenim pamćenjem i lukavošću provlači iz razreda u razred. Za njih on je bio pripadnik niže klase i nisu ni očekivali da on razumije gradivo i da uopće ima potrebu za učenjem. Osim toga, okolina u kojoj se nalazio stvarala mu je probleme. Njegov intelekt, maniri, razmišljanje, sposobnosti nisu bile dorasle visoku društvu. Titova razmišljanja i moralni stavovi razlikovali od ljudi u njegovu okruženju te zbog toga on dolazi u sukob sa samim sobom što dovodi do njegova moralnog pada, sloma, ludosti te naposljetku tragične smrti. Tito je bio otuđen od svoga prirodnog okruženja i zbog toga doživljava moralne i životne padove. Sve poroke koji su bili prisutni u novoj okolini u kojoj se našao i Tito, polako je preuzimao te je naposljetku postao varalica, zločinac, pijanac. On se i sam osjećao prevaren jer nije osjećao da pripada svijetu u kojem se našao i da mu je nametnuto nešto strano, nešto što ne voli i ne poznaje, pa stoga ni ne čudi što je i sam počeo varati služeći se lažima i trikovima. Socijalni čimbenici imali su veliki utjecaj na Titov život, pa su oni, uz biološku determiniranost, jedan od uzroka zbog kojih Tito postaje propali intelektualac.

Tito je činio ono što su mu rekli da čini: išao je u školu iako nije želio, učio je unatoč manjku interesa, studirao je jer je to odgovalo njegovim roditeljima i uvijek je izbjegavao društveno nepoželjno ponašanje i sumnjiva društva jer je bio usmjeren na podržavanje društvenog

konformizma kako ne bi doveo u pitanje vlastiti uspon na društvenoj ljestvici. (Durić, 2011: 121-122)

Prvi, pravi i najznačajniji uzrok Titova propadanja bila je želja Titovih roditelja da njihov sin postane nešto više od običnog ribara. Ta želja prouzročila je Titu veliku nesreću. Išao je u školu koja ja nije zanimala, nakon toga radio je posao za koji nije bio sposoban i koji ga je činio nesretnim, preuzimao je tuđe zasluge, oženio se iz koristi, postao je alkoholičar, osudio je nevina čovjeka na smrt te naposljetku mučen grižnjom savješću posve je izgubio razum i spas pronašao u samoubojstvu. Svemu tome prethodili su psihološki problemi koji su nastali jer Titu nije bilo dozvoljeno da ima vlastitu volju i živi svoj život.

Tito je svjestan da se ni oko čega ne mora truditi jer se uvijek može obratiti roditeljima koji će se pobrinuti za sve što mu treba. U takvom odnosu Titu nije bilo omogućeno da živi vlastiti život, nego su to njegovi roditelji činili za njega, čime je potisnuta samostalnost i mogućnost doživljavanja životnih frustracija. (Durić, 2011: 121)

Tito čini ono što drugi očekuju od njega, a njegove osobne želje, afiniteti, sklonosti, osjećaji i razmišljanja bili su potpuno zanemareni nauštrb očevih afiniteta koji su postali i Titova vlastita sklonost. Na taj način Tito postaje puko sredstvo kojim se dostiže određeni cilj. (Durić, 2011: 111) Postalo mu je normalno raditi posao koji ne zna i svim je željama želio uspjeti. Pristao je da bude ono što su drugi željeli, a ne ono što on želi, no u dubini duše znao je da to nije pravi on i želio je naplatiti tu nepravdu. Tito je uništio svoju obitelj, ženu, obitelj nepravедno osuđenog čovjeka, ali i samoga sebe. Uništio je svoj um grižnjom savjesti zbog krivo donesenih odluka i jedino oslobođenje od toga bila je smrt u voljenom moru. Njegov je život završio tamo gdje je i počeo, u moru.

Baš kao i u mnogim djelima hrvatske književnosti, u romanu *Tito Dorčić* prikazan je lik intelektualca i njegov tragični kraj. Lik Tite Dorčića kroz cijeli roman pokušava pronaći svoje mjesto u društvu što dovodi do njegova sloma jer se javljaju razlike između njegovih stavova i očekivanja sredine u kojoj živi. Njegova moralna načela, baš kao i u većine hrvatskih intelektualaca prikazanih u romanima, u sukobu su s pravilima tadašnjeg društva.

6. ZAKLJUČAK

Vjenceslav Novak bio je jedan od najznačajnijih hrvatskih književnika. Iz svega do sada navedenog o njegovu životu i stvaralaštvu može se sa sigurnošću zaključiti kako je bio izvrstan i dosljedan realist, vješto je opisivao i ljude i događaje, bez uljepšavanja, dajući sliku svijeta kakva uistinu jest. Bio je izvrstan slikar društva i vremena, kroz svoja djela nastojao je popraviti svijet i ukazati na ljudske probleme te ga se s pravom može nazivati hrvatskim Balzacom.

Novak je i u svom romanu *Tito Dorčić* prikazao problematiku svoga vremena i ljudi. U romanu se pojavljuju ribari, trgovci, sluškinje, profesori, svećenici, činovnici, ribarsko dijete koje je poslano u visoke škole te je preko njih autor nastojao prikazati poniznost, ponos, ulagivanje moćnijima, duhovitost, zatucanost i ograničenost. Iznosi se i problematika staleških podjela, ukorijenjenosti, neprilagođivanja novoj okolini, otuđivanja, alkoholizma, laži, prijevara, grižnje savjeti, gubitka razuma te problematika činovnika koje odlikuje taština i ulagivanje moćnijima.

Sve te probleme Novak u romanu prikazuje i kroz glavni lik Tite Dorčića. On je prikazan kao sin ribara, koji ne svojom željom, već željom svoga oca odlazi na školovanje i tako postaje intelektualac koji doživi tragičnu sudbinu. Tako je autor želio prikazati biološku determiniranost lika koja se zasnivala na prirodno-znanstvenom konceptu romana. Iako biološka determiniranost može biti jedan od uzroka zašto Tito ne uspijeva u životu, ne smiju se isključiti ni ostali faktori koji su od Tita načinili propalog intelektualca.

To što Tito ne nastavlja zanimanje za koje je biološki naslijedio sposobnost, preduvjet je za Titovu propast, no naglašena biološka determiniranost koja određuje sudbinu glavnog lika samo je jedan od čimbenika zbog kojih Tito postaje propali intelektualac. Odgoj roditelja koji od Tita stvara neambicioznu, pasivnu i neprilagođenu osobu, krivi pogled na odnos prema ženi i životu općenito još je jedan od razloga zašto Tito ne uspijeva. Odgoj njegovih roditelja bio je jedan od ključnih čimbenika u razvoju Tita kao čovjeka i intelektualca. Osim toga, roditelji nisu razvijali samopouzdanje kod Tita i ta niska razina samopouzdanja sprječavala ga je da se prilagodi novoj okolini. On je bio pasivan čovjek koji je naučio da se za njega donose odluke koje on mehanički izvršava koristeći se lukavošću i prijevarama. Nova okolina za Titu je bila pogubna. Tito je sebe doživljavao kao manje vrijednog i nedoraslog visokom društvu, pa je i to bio jedan od razloga njegove propasti. Također, i u društvu gospođica, pa i u braku s Reginom, Tito se osjećao manje vrijednim, jer im nije bio dorastao svojim intelektom i manirama koje nije imao od koga naučiti. Njegov je otac smatrao da je gospodar svoje žene, pa je Tito vidjevši to od svoga oca pokušao primijeniti u odnosu sa svojom ženom. Da su ga roditelji odgajali na drugi način, da su mu dopustili da sam donosi odluke, da su ga naučili da bude samostalan, usadili mu prave životne vrijednosti, možda Tito ne bi doživio tragičnu sudbinu. Ako je Titov otac želio da se njegov sin popne na društvenoj ljestvici, trebao je znati da završavanje visoke škole nije jedino i ključno za opstojanje u visokom društvu, ali vodeći se nerazumnim ambicijama nije pripremio dijete za takav svijet jer ga ni sam nije poznao. Iz svega toga vidljivo je kako se u djelu prikazuje i problematizacija staleškog prekoračenja i izlazak iz prirodnog okruženja te utjecaj roditeljskih težnji i odgoja djeteta. Naglašenom biološkom determiniranosti lika u romanu autor možda nastoji pokazati ukorijenjenost pojedinca i ovisnost o radnom mjestu, no ako se samo ona uzme u obzir kada se govori o Titu kao propalu intelektualcu, tada se narušava ravnopravnost, demokratičnost i ideja progresa. Stoga, osim nasljeđa, može se u obzir uzeti i socijalna i psihološka motivacija.

Teško je procijeniti kakav je Tito lik, je li on zločinac ili pak žrtva tragične sudbine. I u današnje vrijeme postoji veliki broj ljudi koji žive život kakav je živio Tito. Većina roditelja želi da im djeca budu uspješna u životu, žele da njihova djeca ostvare ono što oni nisu mogli i ako su

u mogućnosti, svoje će dijete usmjeriti prema ostvarenju ne djetetovih, već njihovih ambicija. Stoga u jednu ruku ne možemo ni kriviti Titova oca, no unatoč očevim najboljim željama, njegova je odluka uzrok Titova nesretnog života.

Kada se govori o likovima intelektualcima u književnim djelima, najčešće su likovi prikazivani kao djeca koja odlaze iz male sredine u grad na školovanje i od njih se očekuje da postignu nešto više u životu, no zbog neprilagođivanja novoj okolini, takvi likovi ne uspijevaju i doživljavaju tragičnu sudbinu. Titu Dorčića možemo nazivati intelektualcem ako se gledaju spomenute karakteristike likova intelektualca u književnim djelima realizma. Njega se može nazivati intelektualcem koji, što zbog biološke determiniranost, što zbog krivog odgoja, neprilagodbe i krivih životnih vrijednosti završava tragično, no ako se šire gleda, Tito se zapravo nikada nije koristio svojim intelektom, koji je bio nerazvijen te se kao nesposoban lik probija kroz školovanje, posao i život općenito. On nije živio svoj život, već ostvarivao želju svojih roditelja, pa je stoga teško na njega gledati kao na intelektualca koji vlastitom željom teži k uspjehu i postizanju višeg položaja. Da se Tito bavio ribarstvom, vjerojatno bi svoj intelekt razvio do savršenstva, no ovako bez imalo volje koraćao je kroz život kao puko sredstvo za ostvarivanje želja svojih roditelja. Titu Dorčića može se nazvati intelektualcem, samo ako tu riječ stavimo pod navodnike. U cijelom njegovom životu intelekt je bio najmanje prisutan, njegovo znanje i sposobnost nikada nisu bili uporabljeni jer je gurnut u svijet u kakvom mu znanje i sposobnost koje je posjedovao nisu bile od nikakve koristi. Kao sposoban ribar, prepun znanja za obavljanje takva zanimanja krenuo je u potpuno suprotnom smjeru gdje se nije snašao i zauvijek potratio svoj život.

LITERATURA I IZVORI

Literatura:

1. Barac, Antun. Vjenceslav Novak. // Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 57. Zagreb: Matica hrvatska, 1964., str. 7-26.
2. Derossi, Julije. Prilog ocjeni stvaralaštva Vjenceslava Novaka. // Umjetnost riječi, 1/2 (1970), str. 61-65.
3. Durić, Dejan. Žudnja Drugoga i Jouissance Drugoga: O psihoanalitičkom aspektu romana Tito Dorčić Vjenceslava Novaka. // Fluminensia, 1 (2011), str. 101-116.
4. Durić, Dejan. Velebno sebstvo: O još jednom psihoanalitičkom aspektu romana Tito Dorčić Vjenceslava Novaka. // Fluminensia, 2 (2011), str. 115-127.
5. Frangeš, Ivo. Vjenceslav Novak danas. // Riječka revija, 3/4 (1962), str. 1-10.
6. Milanja, Cvjetko. Tipovi lika iseljenika u novijoj hrvatskoj književnosti. // Društveno istraživanje, 113 (2011), str. 861-876.

7. Nemeć, Krešimir. Povijest hrvatskog romana (od početka do kraja 19. stoljeća). Zagreb: Znanje, 1994.
8. Nemeć, Krešimir. Svjetlo u crnom oklopu: Književni svijet Vjenceslava Novaka) // Otrov u duši / Vjenceslav Novak. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009., str. 5-23.
9. Šicel, Miroslav. Povijest hrvatske književnosti XIX. Stoljeća. Zagreb: Ljevak, 2005.

Izvori:

1. Novak, Vjenceslav. Tito Dorčić. Zagreb: Mladost, 1979.